A HÉT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

KISS JÓZSEF.

XV. évfolyam.

46. szám.

Cs. és kir. udvari és kamara-fényképész

Uher Ödön

BUDAPEST

IV., Kossuth Lajos-utcza 7

A Nemzeti Kaszino mellett.

Szerkesztőség és kiadóhivatal

VIII., Rökk Szilárd-utcza 18. sz.

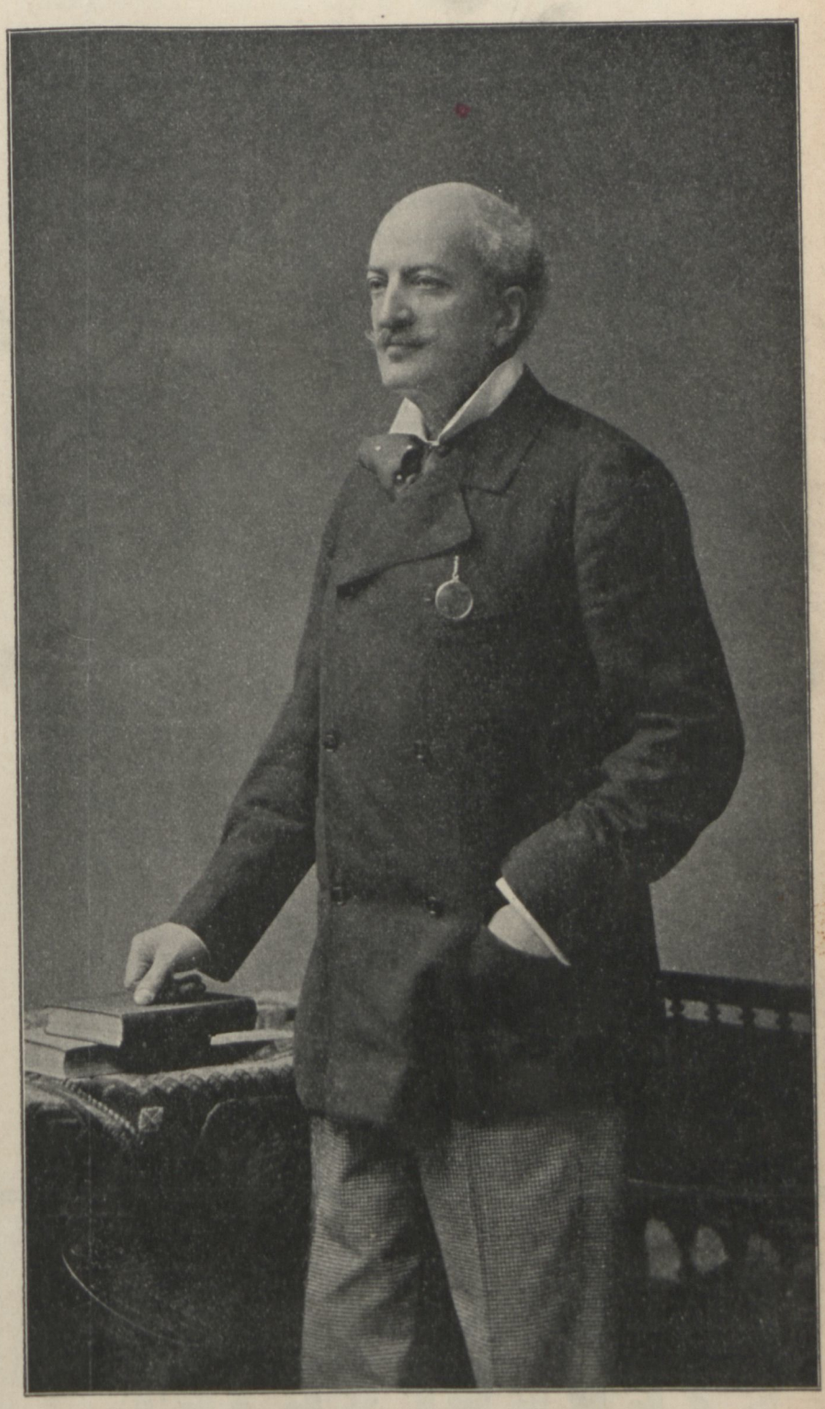

GROMON DEZSŐ

Karcsu

lesz és egészségét ezáltal csak megerősíti, ha PILULES APOLLO-t használ. Ennek hatása a növényből nyert »Vesiculosine«-ben rejlik. Ezek, az orvosok által jónak talált pilulák karcsuvá teszik a termetet és nem hatnak kedvezőtlenül az egészségre, mint sok más készitmény. Nem hajtanak, hanem közvetetlenül hatnak a táplálkozásra és a zsiranyagsejtekre. A túlnagy elkövéredés gyógyitásán kivül e PILULES APOLLO-k szabályozzák a test funkczióit, megifjitják az arczvonásokat és a testnek visszaadják a rugékonyságot és az erőt.

Ez minden nő titka, ki karcsu és fiatal testalkatot akar. A PILULES APOLLO-k maguk mindkét nem számára, még a legkényesebb természetüeknek is, kellemesek és nem árthatnak az egészségre. A körülbelül két havi kezelést könnyen lehet követni és a tényleges eredmény állandóan megmarad. (Törvény védi.) Üvegje utasitással **6** korona **45** fillér, bérmentesen, utánvéttel **6** korona **75** fillér. J. Ratie gyógysz. 5. Pas. Werdeau, Paris IX. – Egyedüli raktár Magyarország és Ausztria részére. TÖRÖK J. gyógyszerésznél Budapest, Király-utcza 12.

Kérjenek dobozokat az „UNION DES FABRICANTS" pecsétjével.

Mme Charlotte
kozmetikai intézete

KORONAHERCZEG-UTCZA 10. ÉS
PÁRISI-UTCZA 3. sz., mezzanin 3.

VÁSÁROLJON OSZTÁLYSORSJEGYET
HECHT BANKHÁZ RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL

SZŐRMEÁRUK

BESZERZÉSÉRE RENDKIVÜL KEDVEZŐ ALKALOM.

Több ezer darab colliert csakis valódi szörméből minden fazonban, kivitelben és árban raktárom túltömöttsége miatt

beszerzési áron bocsátok eladásra.

Reitmann Manó

szücsmester, szőrmeáru gyára és nagykereskedése

BUDAPEST, VI., KIRÁLY-UTCZA 4. SZÁM.

ALAPITÁSI ÉV 1888. ALAPITÁSI ÉV 1888.

Nagy raktár az összes szücsárukból. Minden a szakmához tartozó munkák és javitások teljesitése. Elegáns kiállitás, szolid anyag és tartós munka!

VÁSÁROLJON OSZTÁLYSORSJEGYET
HECHT BANKHÁZ RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL

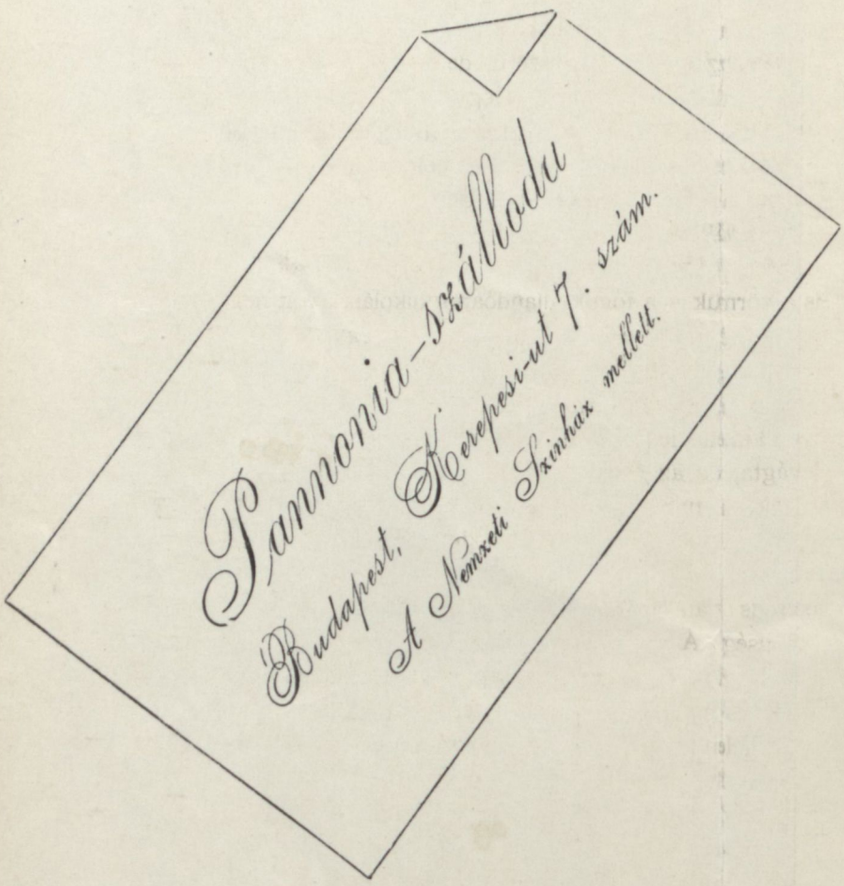

AZ ELŐKELŐ VILÁG
RÉSZÉRE AJÁNLJUK
kizárólag finom minőségü
Kobrak
CZIPŐINKET
BENCZE ÉS TA
BUDAPEST: VÁCZI U. 2

VÁSÁROLJON OSZTÁLYSORSJEGYET
HECHT BANKHÁZ RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL

HA ŐSZÜL A HAJA,
HASZNÁLJA A HIRNEVES

Ára 2 korona **Stella-vizet** Ára 2 korona

mely nem fest, hanem a haj eredeti szinét adja vissza.

Kapható egyedül **Zoltán Béla** gyógyszertárában.

Ő csász. és kir. fensége József főherczeg udvari szállitója.

BUDAPEST, V., SZABADSÁG-TÉR,
SÉTATÉR-UTCZA SARKÁN.

VÁSÁROLJON OSZTÁLYSORSJEGYET
HECHT BANKHÁZ RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL

PRÓBÁLJA SZERENCSÉJÉT

BENKŐ NÁNDOR
bankházában
Budapest, Andrássy-ut 79. szám.

XV. évfolyam. 1904. 46/776. szám.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:
Egész évre ... ... kor. 20.—
Félévre ... ... » 10.—
Negyedévre ... ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
BUDAPEST,
VIII., Rökk Szilárd-utcza 18. sz.

Hirdetések
felvétele ugyanott.

Kéziratok nem adatnak vissza

Budapest, november hó 13.

Krónika.

A komiszság a politikában.

— *nov. 15.*

A mult hétről egy pofon csattan bele a világpolitikába; az a pofon, amit Syveton párisi és naczionálista képviselő mért André tábornok hadügyminiszter ábrázatjára. Ez a pofon, ugy lehet, forduló lesz a politika történetében s ezért érdemes, hogy az ember elgondolkozzék rajta. Ha az ember azt mondja: az ember, akkor tulajdonképp azt gondolja: én. S énnékem tanulságos magamat e szempontból vizsgálgatnom, mert békés fajból származom, melynek történelme valószinüvé teszi, hogy őseim közt ezer év óta nem találtatik egy sem, aki embert ölt volna, amennyire pedig családfámat fölfelé követhetem: csupa békés, sőt istenes foglalkozásu emberektől származom, kiknek kenyerük és mesterségük volt a szelidség, a lemondás, a maguk fegyelmezése, a mások iránt való türelem. Mégis nekem, aki beteg vagyok, ha vért látok, aki messziről elkerülöm, ha az utczán valami szerencsétlenség körül sokadalmat veszek észre s a molypillét sem tudom megölni; nekem, aki másoknál csak magamról tartok kevesebbet, aki mindenki másnak igényeit és jogait jobban elismerem, mint a magaméit s egész életemet a mások érzékenységének tisztelete teszi tönkre; aki ezenfelül testre sem vagyok óriás, erőre sem vagyok gyakorlott s természetre sem vagyok harczkereső: nekem első érzésem ütni, sőt gyilkolni, ha valaki ellenkezik velem vagy utamban áll. Ütni, sőt leütni még olyanokat is, akiket szeretek; akiknek jóvoltáért habozás nélkül odavetném életemet; olyanokat is, akik sokkalta erősebbek vagy sokkalta gyengébbek nálam. Ütni asszonyt is, sőt gyereket; ütni nemcsak a magam jogáért vagy érvényesitéséért, de a más jobban felfogott érdekéért ezt a mást, aki bolond vagy makacs, nem tudja vagy nem akarja átérteni, hogy én az ő üdvösségére ragaszkodom ahhoz, amit tőle kivánok. S ha énbennem, jóindulatu, lemondó, alázatos és békés hagyományu emberben ily erős ez az indulat: milyen lehet más természetü és más hagyományu emberben? Milyen lehet a gőgösben, a kevélyben, az erőszakosban, a szivtelenben, az önzőben, a verekedő apáktól származóban? Milyen lehet azokban, akiknek jól esik, ha más szenved, akikben a vér látása testi gyönyörüséget ébreszt? Milyen lehet főképp a francziákban, akikben a déli ember minden hirtelensége megvan, de a szive nincs meg? Akiknek a történetük minden korszaka vérben merült el és vérből bukkant elé? Kevés nemzet története mutat nagy és legnagyobb férfiai közt annyi rossz és legrosszabb embert, mint a francziáé. Azok közt, akik a francziákra hatással voltak: még azok közt is, akik jóságra, türelemre, irgalomra tanitották őket, a legnagyobb hatásu olyan minden bizonynyal nagyszerü, de minden bizonynyal rossz ember volt, mint Voltaire. Hogy dicsőségük legmagasabb csucsára, erejük legszédületesebb kifejtéséig emelkedhessenek: nem sajnálták idegenből befogadni a világ legeslegrosszabb emberét, az olasz Bonapartét. Ez a Napoleon ugy járkált az ő francziái közt, félig gyáván, félig vakmerően, mint a tigris a hiuzok közt. Azoknak is, őneki is a körmük s a foguk állandóan gyilkolásra volt hegyezve, hol kifelé, külső népek felé, hol befelé, egymásnak. A régi angol vagy magyar nemzeti gyüléseken és politikai háboruk rendjén angol az angolt, magyar a magyart kimélni nem igen kimélte, leütni és levágni is habozás nélkül leütötte és levágta, de az őszinte haragnak, a sürü vér fölkavarodásának, a tulbuzgó erő becsületes hirtelenségének naivságával. A kulturában tulfinomodott franczia ezen már rég tul van. Fellobbanásában sincs már naivság, hirtelenségében is van már számitás, felhevülésében is van már hidegség. A komiszság, az ocsmányság, az alantasság s az eldurvulás, mely manapság a világ minden parlamentjében és minden közéletében fel-felbukkan: természetes és önkéntelen következése a demokráczia emelkedésének, mely egyszerübb, csiszolatlanabb, a kizsákmányolás tolvajnyelvén nem értő s érteni nem is akaró rétegeket zudit bele a politikába. Francziaország ezen már rég tul van; a franczia nép már maga is müvelt, formás és kifinomodott és mindig ura a módnak, ahogy szóban vagy viselkedésben megjelenjék. Az az üthetnék, mely megvan a legjobb és legszelidebb emberfajták idegeiben, a meglehetősen szivtelen francziák idegeiben minden bizonynyal minden fajok közt a legjobban van meg. De amily okosak és számitóak: e hirtelen hevüléseiket, az állati fölágaskodásaikat is hasznositani tudják már a politikában. Az ő parlamenti ökölremenéseik nemcsak véletlenül megeső verekedések, hanem szervezett háboruk is. A pofon, amit Syveton képviselő André tábornok-hadügyminiszterre rámért, bizonyára szivéből is fakadt Syveton urnak, de saját bevallása szerint is hidegen kiszámitott s előre megfontolt taktikai lépés is volt. Hogy ez a számitás ostoba volt s ez a taktika felsült: éppen az teszi e pofont a politika történetében korszakossá. De mindenesetre más természetü pofon vol

mintha a világ bármely más parlamentjében csattant volna el. Komisz pofon volt, politikai pofon volt — s hogy ezzel a pofon mint intézmény vonult bele a politikába, akárcsak a vétó-jog vagy a két-harmad többséggel való szavazás vagy a referendum, az, mint minden politikai intézmény, bizonyára a régi intézmények egész sorát felforditja, uj intézmények egész sorát teszi szükségessé. Amit meg is tesz s *ennél*fogva történeti a pofon, amit André miniszter kapott.

A számitás, mely a Syveton ur öklét vagy tenyerét vezette, a következő volt: »Ezekkel a Combesékkal nem birunk. Erősek. Hidegek. Egy csöppet sem naivok. Szándékaikban talán tisztességesek, mint mi naczionalisták, de eszközeikben éppen nem. Csak olyan hunczutok, mint mi vagyunk. Se nem finomak, se nem előkelőek, se nem nagylelkűek. Se megczáfolni, se meggyőzni, se meglepni, se megbuktatni nem lehet őket. Ha mi hazudunk: ők is hazudnak, ha mi árulkodunk, ők is árulkodnak, s nem követhetünk el olyan disznóságot, hogy ők rá ne liczitáljanak. Ezek ellen a nyomorultak ellen csak egy szer van: lehetetlenné, s ezzel tehetetlenné tenni őket. Rájuk bizonyitani olyasmit, aminek elkövetése egyfelől megbecstelenit, másfelől nem menthető holmi magasabb állami érdekkel, mint például a szabadkőmives kémkedésnek, összeesküvésnek és árulkodásnak az a rendszere, amit André generális a hadseregben a mi klerikális kémkedésünk, összeesküvésünk és árulkodásunk ellen szervezett. Ilyen volna, ha erre a hunczut Combesra rá tudnók bizonyitani, hogy titokban pénzt fogadott el a szerzetektől, amelyeket nyiltan üldöz. Sajnos, ez a *truc* nem sikerült, Combes meg a fia kimászott az affaireből. De talán Andréval lehetne valamit csinálni. Katona. Meg miniszter. Olyasvalamit kell vele tenni, ami mindenesetre, s ha a világ legügyesebb, legérdemesebb és legkedveltebb embere is, föltétlenül lehetetlenné teszi. Például: pofonvágni. Pofonvágott ember nem maradhat aktiv generális és nem maradhat aktiv miniszter. Ha százszor lemossa vérrel: akkor sem maradhat. Tehát vágjuk pofon.« És pofon vágták.

A számitás tagadhatatlanul kitünő; semmi hézaga nincs, legalább a világ mai emberi és természetes rendje szerint. Azonban csodák is vannak. Ez a csoda abban áll, hogy André generális és Combes miniszterelnök ur és mind, akik őket támogatják, tulteszik magukat a világ eddigi rendjén. Egyszerüen azt mondják: »Hol van az megirva, hogy pofonvágott ember ne lehessen generális és hadügyminiszter? Mi megmutatjuk, hogy lehet!« És megmutatják. André generális és miniszter csak azért is generális és miniszter marad.

Ezzel pedig korszakos dolog történik. Nemcsak *ezzel*, hanem a Combes-kormány egész akcziójával, melynek ez a pofon után való tábornoknak és miniszternek maradás csak végső — ha szabad e szóval élnem: csattanója. Ezzel a hősiességükkel, ezzel a hősi bátorságukkal, melylyel Combesék elvetik maguktól az eddigi lovagi és gentleman felfogás minden tekinteteit (s amihez, mellesleg, sokkal nagyobb bátorság kell, mint a bayardoskodáshoz), Combesék ott támadják s abban verik meg a klerikális világcsalást és összeesküvést, ahol az a legerősebb s amiben a hatalma titka van: abban a hihetetlenül aljas, ocsmány és alávaló lovagiatlanságban, mely a másik fél lovagiasságára, tisztességére, izlésére, hazafiságára, emberségére, nagylelkűségére, s mindezeknek a másik felet kötelező voltára spekulál, maga azonban e kötelességet magára nézve el nem ismeri. Ami emberi, polgári, katonai, és politikai aljasság, ocsmányság, bűntett és gonoszság egyáltalában elkövethető, mindazzal elárasztotta, átitta, megmételyezte és aláaknázta a klerikalizmus Francziaországot, a franczia republikát, közéletet, magánéletet, parlamentet, és hadsereget. Kémkedés, árulkodás, hazugság, letagadás, bérgyilkosság, hamisitás, megvásárlás, idegennel való paktálás és százezer efféle s még ennél is gonosszabb dolog nyomja a lelkiismeretét. S mindezt arra való számitással követi el, hogy a kormányt, a republikát, a világi embereket kötelezi a kimélet, a tisztesség s a lovagiasság. Az ő papjaik elkövethetnek apokaliptikus förtelmeket: a republikánusoknak tisztelniök kell bennük a papot, a reverendát, az istent, a vallást. Az ő tábornokaik hazudhatnak, hamisan esküdhetnek, sikkaszthatnak, árulók lehetnek, a hadseregben maffiákat szervezhetnek és papi denunciáló rendszert: a republika tábornokainak mindezek ellen csak fehér keztyüben szabad eljárniok. És igy tovább — csakhogy nem ment igy tovább. Abban a kis zsiros Combesban, aki maga is pap volt, s abban a minden hájjal megkent Andréban, aki maga is generális, emberükre találtak. Az ő összeesküvéseikkel szemben ezek is összeesküvéseket szerveznek, az ő hazugságaikra ezek még ráduplázának, s mikor végre dühös tehetetlenségükben azzal akarják őket tönkretenni, hogy a szemükbe köpnek, ezek nyugodtan kiveszik a zsebkendőjüket, megtörlik a képüket, s mosolyogva szólnak: »Esik az eső? Nem baj!«

Hát hogy ez valami dicső és kivánatos fejlemény volna, azt nem lehet állitani. De szükséges. A megmérgezett szervezetek azzal gyógyulnak, hogy megtermik a maguk ellenmérgeit. A klerikális és a feudális komiszságok megtermik a republikánus és demokrata komiszságokat, s ez jó és üdvös, mert arra való, hogy egyik komiszság megegye a másikat, s ezzel a komiszság ugy kipusztuljon, a politikából, mint ahogy a mérgezett nyilak kipusztultak a háborukból, mert végső sorra ugy sem használnak. Nem hiszem, hogy Combesban és Andréban volna annyi személyes komiszság és lovagiatlanság, mint a naczionalista urakban. De ha a világ legutolsó emberei volnának is: nagy szolgálatot tesznek az igazságnak, a becsületnek s az emberiségnek, mikor van bátorságuk a politikában komisznak és lovagiatlannak lenni.

Yorick.

Parasztbölcseség.

Könyvből gazdálkodni, patikából mönyecskézni nem sokat ér.

*

Harapd le az orrod mérgedbe, oda ragad-e jó kedvedbe?

*

Sovány juss, kövér pör.

*

Aki magát is megunja, hogy ne unná meg azt más?

Történet.

Szegény Rákhel Anna elmaradt magára,
Ő volt Kisteleken a legárvább árva,
Se apja, se anyja,
Csak az öreganyja,
Azt is a bíróság egyre liczitálja.
Ki tehetett róla? Senki fel ne rójja! —
Csak Feledi Pista volt a marasztója
Amikor elindult messze a világba,
Tengeren is túlra, nagy Amérikába.

Első esztendőbe' jöttek a levelek,
A szomszédoknak is volt benne izenet,
Egy kis pénz is tőle
A rendes időbe' —
Az adósság lassan kikerült belőle.
Szegény öregasszonyt egész falu járja,
Adjon Isten, néném! Mit üzen a lánya?
Hazajön-e már most, lakodalom lessz-e?
Csak Feledi Pista sohasem kérdezte.

Másik esztendőben megritkult a posta, —
Pénz nem igen jött már, csak levelét hozta,
Szépszavu irását
Meg a képe mását,
Rajt legyező, gyűrű, hosszú uri szoknya.
Mind az egész falu megnézi, csudálja,
Öreg Rákhelnénak könnye perdül rája,
A tükör alá, hogy sírva odatette, —
Ennek is Feledi Pista hírét vette.

Mulik az esztendő, — uj is fordul rája, —
Egyszer csak elmarad levele, póstája.
Sugdosódni kezdtek:
Immár nyoma vesztett
Öreg Rákhelnénak czifra unokája. —
— — Mulik, meg is térül ujra egy-két hónap,
Nagypecsétes írást hoztak a bírónak
Idegen nép nyelvén idegen pap írta,
Rákhel Anna sorsa volt abba megírva:

„— Világ csavargója, — lelketlen úrféle
Volt a veszedelme. Összeakadt véle.
Valamíg tehette
Gyönge, szegény teste
Összeroskadásig úgy dolgozott érte;
Mikor pedig meghalt, senki nem siratta,
Verje meg az Isten, ki idejuttatta.“ — —
— Szegény Anna dolgát egész falu szólja,
Feledi Pista is mogorvább azóta.

Kaffka Margit.

Két munkás.

Irta: **BRÓDY SÁNDOR.***

Két munkás, ösztövér, mint a rendszertelenül táplálkozó paraszt kutya, heti keresményét a markában tartva állt a pálinkás boltban. Az egyik éjjel dolgozott, a másik nappal, — mind a kettő a villamosság szolgálatában — nem is ismerték egymást. De mivel egyformán rostopcsint ittak rummal, beszédbe elegyedtek:

— No már most én megyek haza! — mondá az egyik, a gyorsan élvezett szesztől kissé hebegve.

— Ágyra jár, vagy magának neje van?

A hebegő nevetett és kicsufolta az összes nőket és durván emlékezett meg arról az asszonyról, akit egykor majd házastársul fog választani. Az ágyra vonatkozólag pedig megrugta a bolt pádimentomát:

— Földre járok. Drága pénzért, ott vaczkolnak, arra keres az ember, hogy aludjék. (Durvább szóval mondta, de jókedvüen nevetett hozzá.)

— Ha más végre nem, arra a végre jó az asszony, hogy friss, finom tollas ágyat vet. Nekem még a szalmazsákom is libatollal van tele, kár, hogy éjszaka nem hál rajta senki.

— Maga éjjel dolgozik! Én meg nappal.

— Maga rájárhatna arra az ágyra.

— Rá én.

— Nem tudom, maga milyen ember. Ha rendes ember volna, ha megfizetne.

— Mért ne, inkább egy pajtásnak, mint a lengyel zsidónak. Csak a maga felesége, hogy az mit mond.

Egy pillanatra elgondolkoztak, kissé gyanakodva néztek egymásra. De az egyiknek ismerős volt a másik arcza, hasonlitottak egymáshoz. A gyári munka által elkinzott, befüstölt és kiszáritott paraszt arcz, szinehagyott barna haj és bajusz. Az alsó ajka alatt ugynevezett legyet viselt mind a kettő. A nyelvjárásuk is ugyanegy volt: dunántuli, de már pesti páczban. A nőtlen megkinálta a házast dohánynyal és pipára gyujtva mindjárt neki is indultak az uj tűzhely felé, amely a budai gyártól ugy másfél óra járásnyira volt, a ligeten túl, az ugynevezett Csikágóban. Vidáman szelték keresztül az egész várost, nem kerülték el az uri utczákat sem, sőt egy kisebbrendü czukrászboltban az uj ágyra járó egy darab süteményt vett, hogy azzal beajánlja magát még ismeretlen háziasszonyának. Közben megittak még egy pohár sört is és már tegeződve értek a tett helyére, ahol az asszony a kapu előtt már várta az urát. Zsámolyon ült és szoptatott, de amikor meglátta az urát, a gyermeket letette a földre és elébe ment, hogy átvenné a keresményét.

— De nagyon sietsz! — mondá a munkás — meg se látod, hogy valaki van velem.

Beljebb kerültek.

— Ez az az ágy! — szólt a gazda és egyszersmind bemutatta a barátját:

— Ez az ember az ágyra járó.

A munkásné — cseléd volt valamikor — megkötötte a fejkendőjét, aztán kezet nyujtott. Majd megtörült egy széket és helyet kinált a jövevénynek, aki átadta a süteményt és a szopós gyermeknek is megigérte, hogy fog neki hozni czukrot. Kölcsönösen elég jó benyomást tettek egymásra és hamarosan egy tálból ettek bornyumájat, amelyet az asszony — a szoptatást folytatva — hamarosan elkészitett, sőt a nőtlen ember — miután tisztes előpénzt adott — a hálást nyomban meg is kezdte, mivel ő nappal dolgozott, a férj pedig éjjel és vissza is ment a gyárba.

* Szerző közelebb megjelenő novellás könyvéből.

Esti tiz óra elmult, a szobában, mely egyszersmind konyha is volt — egy helyiségben okosan és oekonomikusan kihasznált lakosztály — a ház asszonya elfútta a függő lámpást és gyerekével lefeküdt a tüzhely mellé vetett rendes ágyára. A lakó is levetközödött, lefeküdt. Két perczig nem aludtak. Ezalatt a lakó megszólalt:

— Engem Józsinak, Szovád Józsefnek hivnak, — mondá.

— Az uram is József! — mondá az asszony egyszerüen.

— Két József! — jegyezte meg a munkás és abban a pillanatban el is aludt. Az asszony és gyermeke is aludtak. A függönytelen ablakon besütött a holdvilág és ez nem engedte aludni a szoba ötödik ingyen lakóját, egy Boldi nevü rendkivül sovány fehér macskát, aki nagy lépésekkel járt föl s alá, meg-megállt az alvók előtt, szemlélődött, megnyugodott s az ajtó egy kitörött rámáján kiosont a tavaszi éjszakába.

Rendesen, jól, de természetesen igen egyszerüen éltek és sem betegség, sem rossz gondolat nem zavarta meg a munkás tüzhelyének levegőjét. Boldit, az állatot kivéve, kötelességének élt itt mindenki és már hónapok multak el, még mindig csak egyetlen egy szombat estén mutatkozott a két munkásemberen a szeszmérgezés. Az asszony nyelvelt, mire a férj egy kissé meghuzta a haját, főképpen a lakó biztatására. Ezért a ház asszonya és az ágyra járó között a szóbeliség a legszükségesebbre szoritkozott, helyesebben egyoldalu volt: a munkás beszélt az asszonyhoz, az meg nem felelt. Azonban egy kora reggelen, midőn már a tüzhely urának minden perczben meg kellett jönnie a gyárból, kibékültek, és ez igy történt:

Az asszony csapkodta az ajtót, hogy a lakó már felkeljen, mire az fel is ébredt és igy szólt:

— Maga asszonyság olyan goromba hozzám, mintha az ura lennék. Egyszer még én is azt álmodom, hogy maga a feleségem.

— A hideg, aki kileli magát! — mondá az asszony egyszerüen, de végre is megszólalt, sőt békélve, zsörtölődve hozzátette: — Lusta, nekem nem kellene ilyen lusta ember!

— Nekem meg kellene ilyen takaros, dolgos asszony.

— A hideg! — jegyezte meg a nő, akinek a népies láz kedves és mindenre alkalmazott kifejezése volt.

— Hadd alszom még egyet! — negédeskedett az az ágyra járó és a falnak fordult, behunyva a szemét, de csak félig. Mire a nő egy vizes szilkével közeledett hozzá, hogy leöntse. A szemes ember azonban tetten érte, a vizet a padlóra öntötte és a nőt igen erősen szájon és szemen csókolta.

— No jó! — mondá az asszony valóban mérgesen — ezért magát Józsi — ha megtudja — agyon fogja ütni.

— Engem ugyan nem bánt! — nevetett a férfi, fölkászolódott az ágyból, mert a bajtársának a távol lépése hallatszott már. Az asszony rosszkedvüen fogadta és egyáltalán a két férfi iránt napokig nem tudott fölmelegedni, pedig nem volt sem mérges, sem szeszélyes személy. Nagyon is rendes nő volt, olyan, aki a férfit magasabb rendü lénynek tartotta és nemcsak ösztöne, de erkölcsi érzése is azt parancsolta neki, hogy a férfinak szinte önzetlen szolgálatába álljon. Kétszer is megnézte a falatot, mielőtt megette volna: hátha az urának vagy a kosztosának — az ágybérlő félkosztosnak — kell az. Ugyszólván csak azért falatozott, hogy a szopós kis fiunak legyen mit belőle kiszivnia. Morális lény volt tehát, de azért nem ostoba és cselédkorában is, de most is többször lázadozott:

— A nőt a férfiak csak elcsigázik! — mondá. — Kiélik, aztán elmennek.

A két munkás mulatott ezen és dicsérték az asszony kedves és élczes beszédjét, sőt a lakó egy estvén — lefekvés után — tovább füzte:

— Az asszony a hunczut, mindjárt, mindjárt kakast változtat! — szólt és röhögött.

Az asszony sem állta meg nevetés nélkül, bárha a rendetlenségért, a csókért, még mindig neheztelt. A nevetés után azonban nyomban elhallgattak, de nem aludtak el, forgolódtak az ágyban, a lakó sóhajtozott, Krisztus urunkat emlegette, majd szidta a nyárra már zörgő csontu, neurasztenikussá lett macskát, aki álmatlanul és rosszkedvüen sétált föl s alá.

— Dobja ki, dobja ki a nyavalyást! — mondá az az asszony. — Én se tudok tőle aludni.

Aztán beszélgettek. Midőn pedig reggel lett, az asszony igy szólt a lakóhoz:

— Most pedig maga menjen el lakni innent.

— Még csak most maradok itt igazán! — mondá a munkás.

— Jobb, ha vesz magának asszonyt, mit bántja a másét. Megálljon, magát még megveri az isten!

A beszédet tovább nem füzhették, megjött a férj, fáradtan, szinte leragadt szemmel, de jókedvüen. Három borizü almát hozott, egyet a szopósnak, egyet az asszonynak, egyet a lakónak. A felnőttek, éhgyomorra, nyomban hozzá láttak. Vizet ittak rá és ujra kezdődött egy nap, olyan, mint a másik.

Csendesen éldegéltek és az asszony lassanként úgy megszokta a lakót, mint az urát; a két férfi között különben alig volt lelki és testi különbség. Ha anyagilag jobban folyt a soruk, udvaroltak neki, ellenben elmaradhatott tőlük, csak főzzön, mosson és takaritson reájuk. Egyébként alapjában gyermeteg lélek volt mind a kettő és a háztartás körül való durvább munkát megosztva egymás között, ők végezték az asszony helyett. Úgy, hogy a férj egyszer — vasárnap délután — meg is jegyezte:

— De jó dolgod is van neked asszony, két urad van!

Azonban nem gondolt semmi rosszat, a féltékenység úri szenvedélye nem férkőzhetett sem hozzá, sem a lakóhoz, ezek szerették és tisztelték egymást. A nő is igy volt velük és a kis családban a legnagyobb egyetértés uralkodott, kivévén rendkivüli alkalmakat, például amikor egyik vagy másik férfiunak nem volt dohánya. Ilyenkor ölni tudtak volna. Ilyenkor az asszonyt gyilkolták, szekálták, játszásképpen ütötték, amig a nő fölingerelve visszaütött és ilyenkor a férfiui érzés elboritotta őket és verekedés lett a dolog vége. És hol az egyik férfi, hol a másik volt a békebiró. Ezt játszásnak nevezték. A csendes életnek volt azonban más kimagasló és gyengéd pontja is, amikor valamelyik munkás külön keresett, természetesen tisztán testi munkával, valamely tárgy czipelésével, hurczolásával, megakadt kocsi kiemelésével, vagy ha a gyár által valamely szabálytalan fájdalmat, esetleg testi sérülést szenvedtek. Egy ilyen alkalomból kifolyólag a lakó elvitte a nőt a szinházba is. Egy más alkalommal meg a férj ment vele kávémérésbe. Tehát egyformán figyelmesek voltak hozzá, úgy, hogy a szegény nő, — nem csoda — ha lelkében összevétette őket. Mindazonáltal — különösen az első évben — öntudatában volt annak, hogy a szerep, amelybe belejutott, nem erkölcsös és sokszor el is készitette büne mérlegét, de nem egészen kedvezőtlenül:

— Akinek felesége van, az ne vállaljon éjszakai munkát! — mondá.

— Mégis, ha egyszer megtudja, széthasitja a fejem és jól teszi! — mondá máskor.

A lakóval ritkán beszélgettek az ügyről. Volt azonban eset arra is, hogy a lakó kezdte. Szokatlanul higyéneellenes étkezés után, ha nem tudott aludni, egyszerre feltámadt benne a félsz és a becsületérzés és kijelentette:

— Ennek rossz vége lesz, én elmegyek!

Az asszony csendesen elsirta magát, mivel nagyon megszokta már ez embert és a háztartás végképpen két

férfira volt berendezve. Bucsuzkodtak, de együtt maradtak, ám ilyen érzékenyebb jelenetek után a bün mérlege erősebben a nő felé hajlott, mert ilyenkor sokkal közvetetlenebb, bensőségteljesebb és őszintébb volt a lakóhoz, mint az urához. Egyébként mindig ez utóbbit részesitette előnyben, ennek adta a föleresztetlen levest, ennek a tisztaságára ügyelt jobban, sőt a javára és könnyebbségére zsarolta a másikat. Soha azt el nem feledte, hogy isten — és a házbéliek előtt — ki az ura és a két kis gyermeke kit nevez majd apának. Mert a kellő időben a második gyermek is jelentkezett. Sőt a rendes idő elteltével a harmadik is. Most már szorongtak a kis szobában és a végképen elzüllött kandurt kitelepitették, de az uj lakást — ismervén a ház viszonyait — egy ki nem bérelt pinczeszobában vállalt, a közelükben akart maradni, látni akarta, mi történik velük; ami pedig a megélést illeti, majd csak megél valahogy.

A munkás gyerekei mind egy emberhez hasonlitottak: a munkáshoz. Alig volt orruk, ellenben a szájuk nagy, köröm éppen csak egy csipet volt a kis kezeiken. Mind a két férfi csaknem egyformán kedvelte mind a hármat, majd eltelvén az idő, mind a négyet. A gyermekek neme is szépen meg volt osztva: fele lány, fele fiu. Ez utóbbiak közül csak az egyiket keresztelték Józsinak, ámde — egyszerüség kedvéért — a másikat is Józsinak nevezték. Kedves teremtés volt mind a négy, nem sirtak csak komoly éhség okán, ami néhányszor megesett, mert a gyermekek születésének arányában fogyott a munka a gyárban és hol az éjjel dolgozó, hol a nappali munkást bocsájtották el. A munkában maradt bizonyos fensőbbséget szerzett a házban, tekintet nélkül arra, hogy a férj volt-e vagy csak a lakó. Általában a nőtlen ember volt inkább állandó poziczióban, sőt egy időben — négy hónapon át — egyedül ő keresett. Az emberi gyengeségnek csuf vonása — az, hogy az anyagiakat oly komolyan veszi — csaknem erőt vett a nőtlen férfin és, szóval, csaknem kitette a házból a gazdát. De az asszony közbelépett és eltérően a rendes asszonyi erkölcstől, amely a nem kereső urat nem is tekinti urának és egyszerre perfid lesz hozzá — kiválóan hűnek mutatkozott és a lakó jelenlétében ajánlatot tett a férjének, hogy ők ketten a gyermekekkel együtt menjenek a Dunának. A lakó a gyermekeket nem engedte, a felnőtteket is sajnálta volna. Maradt tehát minden a régiben, sőt ki is javult, József ismét munkába állott. A nagy szükség után ilyenkor rendkivül élvezték a bőséges életet, főképpen vasárnapon, amikor az összes gyermekekkel ki is rándultak leginkább a városmajorba, ahol a nagy füben kintornaszó mellett aludhatott a két munkás, miglen a kisebb gyermekek a gyomrukon mászkáltak.

Igen kedvesek voltak e kivonulások: a két munkás ment elől, ők vitték a gyerekeket, a karukon vagy a vállukon, nevetve, szitkozódva, a villamossal — amely nekiknekik vágtatott — pörölve. Utánuk ment, egyszerüen öltözve, de büszkén és boldogan a nő, kézen fogva a már járó kicsinyeket. Bizony ösztövér volt a kis család, főképp a nő, akit sokféle elfoglaltatása nem rontott volna le, ha nem táplálkozik olyan hiányosan, a maradékból, amit nagyok és kicsinyek meghagytak. A lombjának, a barna hajának a megritkulása és megrövidülése időnek előtte megöregitették. Vöröses arczán is két olyan erős redő mutatkozott, mint amilyen a férfiakon és a fák derekán szokott mutatkozni. A szája is elszáradt. Csak a szeme és a melle maradt asszonyos. Ám ő nem törődött azzal, hogy elcsuful, legalább békén hagyják és a férfiak sem igen bánták, nem vetettek ügyet egyéniségére, nekik az asszony volt. Hessegette le róluk a gyerekeket — és legyeket — ha a majorban békén aludtak egymás mellett. Egyébként is kötelességének mindig és mindenben a legkisebb panaszszó nélkül tett eleget, okos volt, nem hazug, nem zsivány, becsületes. A gyermekeket felszoptatta, kimosdatta, felöltöztette. Virrasztott mellettük, ha var, láz vagy torokfájás kinozta őket.

A két férfi és az egy asszony néha templomba is elmentek, együtt imádkoztak, mert a lényeget nézve vallás-erkölcsi alapon állott mind a három.

Az idő mult és a nő elbetegesedett. Volt rá eset, hogy reggel nem tudott fölkelni. Igy történt, hogy a két munkás mindjobban egymáshoz szokott, együtt járkáltak és az asszonyt számitásaikból lassanként kihagyták. Sőt — nem gonoszságból, de gyakorlatiasságból — megpenditették egymás között, hogy annak idejében a ház asszonyát beviszik a Szent János- vagy Szent István-kórházba, ahol kipihenheti magát, szegénynek nem kell dolgoznia. Mert azt még ők is belátták, hogy a nő főbaja az, hogy túlságos sok a testi teher, amit magára vállalt. Mint cseléd tisztasághoz szokott és nem állhatta meg, hogy a hat tagból álló családot tisztán ne tartsa. Folyton mosott, — különösen a két férfira — a hideg ételt sem állhatta, — hogy a férfiak azt egyék — tehát főzött, forralt, gyermekeket ápolt és magát is kellett, hogy rendben tartsa. Ilyen módon két szolgáló munkáját végezvén, megroggyant.

— Csak ugy vonszolom magamat! — mondá a lakónak, mert a férj előtt nem mert őszintén nyilatkozni. És ugyancsak a lakót kérte meg, hogy ne engedje a kórházba vitetni, ha az ura akarná is. Igy is történt, köztük maradt és ugyszólván lábon halt meg.

A két munkás ugyan megkönnyezte, a férj kihült arczát meg is csókolta, sőt a lakót is biztatta:

— Te is megteheted neki. Sokat mosott, főzött, takaritott rád.

— Ilyen becsületes feleséged se lesz többet! — mondá a lakó, de a csókot — hagyta. Ellenben költségkimélésből — mire nem is igen volt — és mert az asszony más asszonyokkal nem is igen barátkozott, a két férfi felöltöztette az asszonyt ünneplő ruhájába és eközben nagyon lesajnálták fáradt, rheuma kinozta tagjait. Fehér keszkenőt és imádságos könyvet tettek a kezébe, bársonykötésü imádságos könyvét, amelyet az asszony még cselédlány korában vett. (Mert akkor sok borravalót kapott.)

A temetéssel nem volt baj, az asszony »be volt irva«. Rendes két lovon, rendes hintó jött érte. És egy kis zöld omnibusz is a családnak. A két munkás — a gyermekekkel együtt — ezen kisérték ki a szépen flóderozott, aranyirásos koporsót. Visszafelé megverte az egyik gyereket, mert az omnibusznak örvendve nevetett. Kioktatta:

— Tudd meg, te gyalázatos, hogy az anyádat temették el! Tudd meg!

— Hagyjad, kicsiny még! — szólt csendesen a férj, aki valami kevéssel mégis okosabb volt nőtlen bajtársánál. Most is bölcselkedett a halálról, hogy igy, ugy, legalább az ember földes uraság lesz, földje lesz.

A kihült tüzhely mellett az ember ugyancsak elszomorodott. Tüz sehol, piszok mindenütt, a gyerekek máris egymás hajában. A póczon egy darab hideg szalonna, a visszatért Boldi szaglászta éppen.

— Haj, haj! — sóhajtott a férj.

— Jaj, jaj! — sóhajtott a lakó.

A megsántult asztal mellett ültek, csaknem egymásba fóva sóhajtásukat, forró lélegzésüket.

— Baj, baj, a beteg asszony nagy baj. Nekem ebből elég is volt! — szólt a férj bús és kedvtelen rezignáczióval. De hirtelen jutott valami az eszébe és egyszerre megkedvesedett:

— Te, te pajti, — szólt a lakójához — már most rajtad a sor. Már most te hozhatnál ide asszonyt, megházasodhatnál. Én lennék a lakó . . .

— Az igaz, ezeknek a kölyköknek asszony kell! — mondá a lakó elmélyedve gondolataiban.

A nyitott ablak párkányán behajolva az elüzhetetlen görhes macska nézte a két férfit. Később egy piros asszonyarcz is mutatkozott, egy cseléd, akivel mind a két munkás szokott tréfálkozni.

— Mit bámultok, mi van itt bámulni való! — kiáltott föl a nőtlen ember s becsapta előttük az ablakot. És megfeledkezve, hogy nappal van, az ágy nem az övé, levágta magát az ágyra és sirt keservesen.

KIS SZENVEDÉSEINK.

A trafik.

— Dohányzóknak. — Raucher. — Fumeurs. —

(Történt egy sötét kis trafikban. Egy úr bejön, vesz egy britannikát. Letesz a pudlira egy hatost.)

A TRAFIKOS: És három az tiz.

AZ ÚR (csárdást tánczolva forog).

A TRAFIKOS: A szivarvágót tetszik keresni? Ott van.

AZ ÚR (levágja a szivar végét és ujabb körmagyarba kezd).

A TRAFIKOS: A gyujtót tetszik keresni? Ott van.

AZ ÚR (meggyujtja a szivart, nagyokat szipákol, majd földhöz vágja): Hát persze, hogy el van dugulva. Hát persze, hogy nem szelel a drága pénzemért. Hát persze, hogy komisz.

A TRAFIKOS: Pedig . . .

AZ ÚR (szónoki pózba vágja magát): Egy szót se, aljas rabszolgája a magyar királyi dohányjövedéknek! Egy szót se, te rongyos exisztenczia, akinek utolsó menedéke a jövedék. Egy szót se, te nikotinbetyár, aki tönkretetted az életemet. Végig kell hallgatnod, ha addig élek is! Kezdtem a trabukkóval. A trabukkónak, ha jó, olyan az ize, mint a hajnalban kaszált széna illata. A hamuja fehér, a tüze egyenletes, a füstje kék, mint a felhőtlen bakanadrág. Mondom, ilyen a trabukkó, ha jó. De mikor jó a trabukkó? Akkor, ha Upman. Vagyis soha. Mert könnyebben mégy át, te teve, a tű fokán, minthogy a trabukkó jó legyen. Az ize? Mintha öreg bőrerszények darabkáiból volna sodorva, piszkos kézzel. A hamuja szürke és darabos, a tüze ferdén halad, oldalt égeti végig, hogy végül olyanná váljék, mint az indiánok csónakja, amit egy darab fatörzsből égetnek vályúvá. A füstje piszkosszürke és hasonlatos a tőzeg füstjéhez, mely suttyomban, alattomos kavargással bujik elő a tűz alól. Egyenletességről szó sem lehet. Vagy fölül kemény, vagy alul. Szívod, szívod, azt hivén, hogy majd csak elkinlódol a kemény végével és a közepe felé könnyen fog égni és omlani fog belőle az illatos füst. De nem. A kemény vég nem enged, nem ereszti át a füstöt, s a trabukkót földhözvágván, szivarvéggé avatod, mielőtt még a közepéig értél volna. Tehát lemondtam a trabukkóról és áttértem a britannikára. Mit mondjak? Alig, hogy rágyujtasz, mint oldott kéve, széthull. Végigreped, a tüzes vége szétkunkorodik, s egyszeribe olyan, mint a huszárcsákón a tollforgó. Alul kompakt, felül százfelé ágazik. És a bűz, mely belőle ömlik, édeskés, mint a spódium, majd pikáns, mint a rózsaszinü karbolpor, s végül komoly, mint az égő szőr illata. A szádban levő vége elolvad, a csiriz, amivel ragasztották, jelentkezik, s nem akarok rossz vicczeket csinálni a tárgyakkal, melyeket a britannikában találtam, mert hisz elvégre ő a legnagyobb szivar, s igy elfér benne egy s más, de az már mégsem járja, hogy átjátszott fogkeféket tegyenek bele. Hütlenné váltam a britannikához is. Áttértem az ötös kubára. Ez legalább egy kedélyes szivar. Ez egyáltalán nem akar szelelni! Ez tudja, hogy olcsó, tehát olyan büdös, mintha félfillérbe kerülne, fekete, mint a korom és hol lyukakat éget a nyelvemen, hol hólyagot fakaszt rajta. Ezt külön preparálják valami savban, mert magától nem lehetne ilyen maró, hogy ne mondjam, ilyen aljas. Azonkivül még bőkezü is a nyomorult, mert nemcsak füst jön belőle, hanem lé is. Valami sötétbarna, csipős folyadék, mely izére nézve hasonló a papirról felnyalt tintapaczkához, szagára nézve pedig az állott czigóriához. Ez már nem is szivar, ez már tipusa a becstelen csutaknak és erős a gyanum, hogy nem is dohányból csinálják, hanem légypapirosból meg smirglivászonból. Eldobtam. Következett a szerény portorikó. Ez igénytelen fajta. Három és fél krajczárt kóstált, se füstje, se szaga, se ize, semmije nincs. Ha meggyujtják, ég, füstöt nem ereszt, ami kevés mégis jön belőle, olyan mint a poros szalma füstje. Ezt, ha jól sejtem, olyan ostyából csinálják, mint aminőt a fagylalthoz kap az ember a kávéházban, s amelyet a nép holipninek nevez. Megpróbáltam a szerencsét a tömzsi operászszal. Ennek olyan édes a füstje, hogy czukorbetegséget lehet kapni tőle. Ha egyet elszívtam, émelygett tőle a lelkem. A regalitász? Hol savanyu, hol keserü s majdnem oly biztos szer a fejfájásra, mint amilyen biztos az antipirin a fejfájás ellen. Hát mit csináljak? Beszüntettem az egész trafikot. Ma aztán megbocsátottam nektek és megint vettem egy britannikát. Az volt a köszönet, hogy tudomást se vett rólam. Hiába szívtam, nem füstölt. Tehát földhöz vágtam.

A TRAFIKOS: Tessék talán a virzsiniát . . .

AZ ÚR: Micsoda? Virzsiniát? Azt a szutykot? Azt a fapálczát? Azt a pléhszivart? Amelyik minden perczben elalszik, mint a tegnapi lump, aki kalap alatt hált? Soha!

A TRAFIKOS: Talán czigarettát . . .

AZ ÚR: Micsoda? Papirt szívjak? Dohányporral töltött Bromo-papert? Levágott körömdarabkákkal töltött pappendeklit? Soha! Akkor inkább az ujjamat szopom. Le fogok szokni a dohányzásról.

A TRAFIKOS: Mikor?

AZ ÚR (némi habozás után): Holnap kezdem.

(Nagy szünet.)

AZ ÚR: Holnap kezdem. Most . . . most még adhat egy britannikát . . .

Vessző.

A boldogság nem könnyü dolog; magunkban nehéz megtalálni, rajtunk kivül lehetetlen.

Chamfort.

Aggkorunkban jobban óvakodni tudunk a szerencsétlenségektől; ifjuságunkban könnyebben elviseljük őket.

Schopenhauer.

Nietzsche verseiből.

Csillagmorál.

Dicső csillagpályára szánva,
Mit hederitnél a homályra?

A jelenen úgy szállj tova!
Ne háboritson nyomora!

Távol világoké a fényed:
Részvéted bűn, szánalmad vétek!

Légy tiszta! Ez minden törvényed!

A nap leszáll.

Éltem nappala!
A nap leszáll.
A síma ár már aranynyal bevont.
A szikla meleget lehel: talán
Az üdv aludta rajta déli álmát?
A barna mélység
Zöld fényben üdvöt csillant még felém.

Éltem nappala!
Már alkonyul!
Már félig megtörötten ég szemed,
Már hullong harmatod könypermetegje
S halkan suhan át fehér tengereken
Szerelmed bíbora,
Végső, tétova üdvösséged . . .

Kún József.

Egy jó lélek.

Irta: GUSTAVE FLAUBERT.

(3)

Néhány hónapig tétlenül szobájában maradt. Félicité gyöngéd szemrehányásokat tett neki: élnie kell a fiáért és a másikért, »az emlékéért«.

— Az emlékéért? — vette föl a szót Aubainné, mintha álomból ébredne — igen . . . igen . . . El ne felejtse!

Ami czélzás volt a temetőre, ahova az asszonynak szigoruan megtiltották hogy elmenjen.

Félicité mindennap ott járt.

Pontban négy órakor elment a házak mellett, felment a dombon, kinyitotta a keritést és odaért Virginia sirja elé. Kis rózsaszin márvány oszlop állt rajta, lenn kőlappal, körötte lánczok futottak, melyek kertecskét zártak be. A gyepágy nem is látszott a virágtakaró alól. Félicité megöntözte levelüket, felfrissitette a homokot, letérdelt, hogy jobban megmunkálhassa a földet.

Aubainnének ez lelki megkönnyebbülést, csaknem vigaszt szerzett.

Azután évek teltek el, mind egyformán és epizódok nélkül. Csak az ünnepek: Husvét, Mária mennybemenetele, Mindenszentek váltották föl szabályosan a hétköznapokat. A házban történő események képeztek itt-ott olyan dátumot, melyre később visszaemlékeztek. Igy 1825-ben két üvegessel megcsináltatték a folyosó ablakait; 1827-ben a tető egy darabja leszakadván, kicsinybe meg nem ölt egy embert. 1828-ban Bourais ur kezdett rejtelmesen meg nem jelenni és a régi ismerősök egyenként elmentek: Guyot, Liébard, Madame Lechaptois, Robelin, Gremanville marquis, akit előbb megbénitott a szél.

Egy éjjel a postakocsi konduktora hirt adott Pont-l'Évêque-ben a juliusi forradalomról. Nehány nap mulva uj alprefektust neveztek ki Larsonnière báró személyében, aki amerikai ex-konzul volt; feleségén kivül sógorasszonya és három kisasszony lakott házában. Gyakran látták őket kertjükben, könnyü, lebegő blúzokban; egy négerjük és egy papagályuk volt. Aubainnét meglátogatták, s ő nem mulasztotta el viszonozni látogatásukat. Mihelyt Félicité valahol messze az utczában észrevette őket, futott »Madame«-hoz, hogy jelentse érkeztüket. De Aubainnére csak egyetlen egy dolog tudott hatni: fia levelei.

Pál semminő pályán nem haladhatott, mert elfoglalta a mulatozás. Anyja kifizette adósságait; ő ujakat csinált; és a sóhajok, melyek kötés közben Aubainné melléből fölszakadtak, kihallatszottak Félicitéhez, aki a konyhában rokkája kerekét forgatta.

A cseléd és urnője együtt sétáltak a fasorban; és mindig Virginiáról beszélgettek; kérdezgették egymástól, hogy ez vagy amaz tetszett volna-e neki, ekkor vagy akkor mit mondott volna.

A lány apró holmija egy nagy szekrényt foglalt el a két-ágyas szobában. Aubainné oly ritkán tekintette meg őket, amennyire lehetett. Egy nyári napon mégis rászánta magát: a szekrényből lepkék röppentek ki.

Ruhái sorba voltak rakva, mellettük három baba, játékkarikák, egy kis konyhaberendezés meg a takarója feküdtek. Aubainné és Félicité kiszedték a szoknyákat, a harisnyákat, a zsebkendőket és kiteritették a két ágyra mindet, mielőtt összehajtogatták volna. A nap rásütött a szegény ruhadarabokra és megvilágitotta a foltokat rajtuk és a ránczokat, melyek Virginia testének mozgásától származtak.

A levegő meleg és kék volt, egy rigó füttyöngött, ugy látszott, mintha minden az édes életet élvezné. Megtaláltak egy kis hosszuszőrü plüs sapkát; gesztenyeszinü volt, de a moly egészen megette. Félicité elkérte. Az asszony és a cseléd egymásra néztek, szemük könnyel telt meg; végre Aubainné kitárta karját és Félicité a mellére borult. És szorosan átölelték egymást, igy enyhitvén bánatukat, mely egyenlővé tette őket.

Életükben először történt ez, mert Aubainné zárkozott természetü volt. Félicité hálát érzett iránta ezért, mintha csak jótéteményben részesitette volna és azontúl állati ragaszkodással szerette, vallásos áhitattal imádta.

És szive jósága fejledezni kezdett.

Ha az utczán egy arra vonuló század dobját hallotta, kiállt a kapuba egy korsó almaborral és inni adott a katonáknak. Ápolta a kolerabetegeket. Pártolta a lengyeleket. Volt is köztük egy, aki el akarta venni. De összeharagudott vele, mert egy reggel, mikor a miséről megjött, ott találta konyhájában, ahová betelepedett és eczetes levest csinált magának, amelyet ngugodtan eszegetett.

A lengyelek után Colmiche apó volt a pártfogoltja, akiről az a mendemonda járta, hogy 93-ban iszonyatos dolgokat művelt. Az öreg a patak partján lakott, egy rombadőlt disznóólban. Az utczakölykek benéztek hozzá a fal hasadékain, kavicsot dobáltak be, mely vaczkára hullott, ahol feküdni szokott, folytonos köhögéstől gyötörve. Szemei gyuladtak voltak, karján egy, fejénél is nagyobb, daganat éktelenkedett.

Félicité tiszta ruhát szerzett neki, megpróbálta kitakaritani oduját, azt tervezte, hogy a mosókonyhába telepiti, anélkül, hogy Madamenak kellemetlenséget szerezzen vele. Mikor a daganat fölfakadt, mindennap lemosogatta, néha

pogácsát vitt neki, kitette egy szalmazsákon a napra. És a szegény nyálas, reszkető öreg süket hangon köszönetet motyogott neki és félt, hogy elveszti, feléje nyujtotta karját, valahányszor látta, hogy távozni készül.

Meghalt és Félicité misét mondatott lelki üdvéért.

E napon nagy boldogság érte: ebéd alatt madame de Larsonnière szerecsene jött be, magával hozván a papagályt, kalitkájában és a hozzávaló léczet, a lánczot és a lakatot.

A báróné a kisérő levélkében megirta, hogy mivel férjét prefektussá léptették elő, ma este elutaznak, s kérte Aubainnét, hogy fogadja el a madarat emlékül és tisztelete tanuságául.

A papagály már régtől foglalkoztatta Félicité képzeletét, mivel Amerikából került, ez a szó pedig Victorra emlékeztette, ugy hogy egyszer kérdezősködött is felőle a négernél.

Sőt egyszer ezt is mondta:

— Madame örvendene, ha a papagály az övé volna.

A szerecsen ezt elmondta urnőjének, aki nem vihetvén magával a madarat, ily módon szabadult meg tőle.

IV.

A madarat Lulunak hivták. A teste zöld volt, szárnyai vége rózsás, homloka kék, torka aranyszinü.

De megvolt az a rossz szokása, hogy léczét harapdálta, saját tollait tépte, szétszórta szennyét és kilocsbálta vályujából a vizet; Aubainné, kit bosszantott mindez, örökre odaadta Félicitének a papagályt.

Félicité aztán tanitotta. A madár nemsokára kiáltozni tudta:

— Derék fiu! Alászolgája! Jó napot Mari!

Félicité a kapu mellé állitotta és sokan csodálkoztak, hogy nem hallgat oda, ha Jacquotnak szólitják, pedig minden papagályt Jacquotnak hivnak. Elmondták tuskónak, pulykának, amivel mintha tőrt döftek volna Félicité szivébe. Luluban ugyanis megvolt az a bolond makacsság, hogy mihelyt nézték, egy szót sem szólott.

Mindamellett szerette a társaságot, mert vasárnap, mikor *azok a* Rochefeuille kisasszonyok, Houppeville ur és az uj lakók: Onfroy, a patikáros, Varin ur és Mathieu kapitány bent kártyáztak, a papagály ugy csapkodta szárnyával az ablaküveget és oly csuful viselkedett, hogy lehetetlen volt végighallgatni.

Bourais ur ábrázatát bizonyosan nagyon furcsának találhatta. Mihelyt észrevette, nevetni kezdett, nevetni teljes erejéből. Éles hangja kirecsegett az udvarra, a visszhang ismételte, a szomszédok az ablakba álltak és vele nevettek.

Bourais ur, hogy a papagály meg ne lássa, a fal mellett igyekezett elsuhanni, arczát kalapja alá vonva, lement a patakra és a kerti ajtón került be. A pillantások, melyeket a madárra vetett, gyöngédek éppenséggel nem voltak.

Lulut egyszer megfricskázta a mészároslegény, mert fejét a kosarába dugta; azóta a papagály mindig azon igyekezett, hogy a legényt ingén át megcsipje. Fabu azzal fenyegetőzött, hogy kitekeri a nyakát. Pedig nem volt kegyetlen, hiába volt karja kitetoválva és hordott éktelen nagy pofaszakált. Sőt inkább! kedvelte a papagályt olyannyira, hogy jó kedvében káromkodásokra akarta megtanitani.

Félicité, ki félt ettől, bevitte Lulut a konyhába. Levette róla a lánczot és a papagály körülsétálhatott a házban.

Mikor a lépcsőn lefelé jött, Lulu csörével a fokokra támaszkodott, előbb fölemelte jobb lábát, aztán a balt; és Félicité mindig attól tartott, hogy ez a tornázás elszéditi a madarat. Lulu megbetegedett, se enni, se beszélni nem tudott. Nyelve alatt daganat támadt, mint néha a tyukoknak szokott. Félicité meggyógyitotta: feltépte körmével a hólyagocskát. Pál ur egyszer azt a bolondot követte el, hogy czigarettafüstöt fujt a papagály orrába; más alkalommal meg Lormeauné piszkálta a napernyőjével; le is harapta róla a rézgyüszüt.

Egyszer aztán eltünt Lulu.

Félicité letette a fűre, hogy friss levegőt szijjon és otthagyta egy pillanatra; mikor visszament hozzá: a papagály nem volt sehol. Előbb a bokrok közt kereste, a viz partján, a háztetőkön, ügyet se vetve asszonyára, ki váltig figyelmeztette:

— Vigyázzon, ne bolondozzék!

Aztán sorra kutatta Pont-l'Evêque összes kertjét, és a járókelőket is megállitotta:

— Nem látta véletlenül valahol a papagályomat?

Azoknak, akik nem ismerték a papagályt, elmondta, hogy milyen. Hirtelen, mintha valami zöld dolgot látott volna röpdösni a malmok mögött, a domb alján. De mikor odafutott, semmit sem talált. Egy házaló azt mondta neki, hogy ép az imént látta, Sant-Melaineben, Simon anyó csapszékében.

Félicité odaszaladt. Nem értették meg, mit akar mondani. Végre hazatért, kimerülten, elrongyolt tutyikkal, kétségbeesve; és urnője mellett a padkán ülve elmondta minden fáradozását, mikor valami könnyü tárgy hullott vállára: Lulu volt!

Mi az ördögöt csinálhatott? Talán sétált a

André, franczia hadügyminiszter.

környéken? E hosszadalmas keresgélés kellemetlen következményei nehezen mulottak, azazhogy egyáltalán el se mulottak.

Félicité meghült közben és torokgyuladást kapott; utána nemsokára valami fülbajt. Három év mulva megsiketült; és igen hangosan beszélt, még a templomban is. Ámbár bűneit szétkürtölhette volna az egész egyházmegyében, anélkül, hogy ezáltal magát megszégyenitette és a világot bántotta volna, mindamellett a plébános ur illendőnek vélte, hogy gyónását csak a sekrestyében hallgassa meg.

Fülzugása végkép megzavarta. Urnője gyakran mondta neki:

— Édes istenem! milyen buta maga!

Es Félicité igy válaszolt:

— Igenis, asszonyom — s valamit keresett maga körül.

Eszméi szűk köre még összébb szorult, elveszett belőle a harangok kongása és a tehenek bőgése. Körülötte minden teremtett lény kisérteti csendben működött. Egyetlen hang jutott még fülébe: a papagály rikácsolása.

És a madár, talán hogy szórakoztassa, utánozta neki a pecsenyeforgató tik-takját, a halárus éles kiáltását, a szemben lakó asztalos fürészét; és mikor a kapun kopogtak, Aubainné hangját:

— Félicité! a kaput, a kaput!

Párbeszédek folytak le kettejük között, a madár unosuntalan ismételte műsorának három mondatát, a cseléd pedig ép oly kevéssé összefüggő szavakban felelt, melyekbe egész szivét öntötte. Elszigeteltségében, Lulu csaknem fia, szerelmese lett. Ujjára szállt, ajkait harapdálta, vállkendőjét czibálta; és ha Félicité föléje hajlott, fejét ideoda himbálva, mint a dajkák szokták, olyankor főkötője nagy szárnyai és a papagály két szárnya együtt reszkettek.

Ha az égen felhők gyültek és mennydörgött, Lulu hangosan kiáltozott; talán szülőföldje erdeinek zuhogó záporára emlékeztette ez; a viz csobogása szinte eszét vette; ide-oda röpdösött, felcsapott a mennyezetre, mindent feldöntött, és az ablakon át kirepült a kertbe, hogy ott az iszapban turkáljon, de hamarosan visszajött és tollait szárogatván ugrált erre-arra; hol farkát, hol csőrét mutogatva.

Az 1837. év rettenetes telén, mikor Félicité a nagy hideg miatt a kandalló elé állitotta, élettelenül találta kalitkájában; feje lecsüngött, karmaival a vaspálczákba kapaszkodott. Vértódulás ölte meg bizonyosan. Félicité azt hitte, hogy valami mérgezéstől pusztult el, és ámbár semmi bizonyitéka nem volt: Fabura gyanakodott.

Annyira sirt, hogy Aubainné végre azt mondta neki:

— Tömesse hát ki!

Félicité tanácsot kért a patikárostól, aki mindig jó volt a papagály iránt.

Az aztán irt Havreba. Valami Fellacher nevű ember elvállalta a munkát. De, mert a postakocsi néha máshova szállitotta a csomagokat, Félicité elhatározta, hogy Honfleur-ig maga viszi el.

A leveletlen almafák egymást követték az utszélen. Az árkokat jég boritotta. A majorok körül kutyák ugattak; Félicité kezét köpenykéje alá dugva, kis fekete faczipőjével és kosarával szaporán lépkedett a köves ut közepén.

Átment az erdőn, elhagyta Haut-Chêne-t, elérte Saint Gatien-t.

Mögötte, porba burkolva, a lejtős uton postakocsi gördült alá gyors-vágtatva, akár egy felhő. Látván ezt az asszonyt, aki nem akar kitérni, a konduktor váltig nyujtogatta nyakát, és a kocsis is kiabált, mig a négy ló, melyet már nem lehetett visszatartani, mind gyorsabban futott; a két első ló érintette is Félicitét. A kocsis egy gyeplőrántással felreugratta őket, de aztán dühösen emelte föl karját és nagy ostorát megsuhogtatva, végigvágott rajta hasától fejéig olyan erősen, hogy Félicité hanyatt esett. Első mozdulata, mihelyt eszméletét visszanyerte, az volt, hogy kinyitotta kosarát. Lulunak, hál'-Isten semmi baja nem történt. Félicité égő fájdalmat érzett jobb arczán; odanyult, keze vörös lett; — a vér folyt arczáról.

Leült egy kavics-rakásra, felszáritotta a vért zsebkendőjével, aztán megette a kenyér-gyürkét, melyet óvatosságból magával hozott, és elnézve a madarat, vigasztalódott sebén.

Fölérve Ecquemauville közepére, onnan megpillantotta Honfleur lámpáit, melyek ugy pislogtak az éjben, mint megannyi csillag; odébb a tenger zavarosan terült el. Ekkor valami gyöngeség fogta el, megállt; gyermekkora nyomorusága, első szerelme csalódása, öccse eltávozása, Virginia halála, mint a tenger keserüvizü árja, egyszerre elöntötték és torkát fojtogatták.

Aztán a hajó kapitányával akart beszélni, s meg sem mondva neki, hogy mit küld, többszörösen figyelmébe ajánlotta a csomagját.

Fellacher hosszu ideig magánál tartotta a papagályt. Mindig a következő hétre igérte; és hat hónap mulva jelentette, hogy egy ládácskában utnak inditotta; többet aztán nem esett szó sem róla. Félicité már azt hitte, Lulu soha vissza nem jő többé.

— Ellopták tőlem, — gondolta Félicité.

Végre megérkezett a madár — ragyogó fényesen. Egy ágon ült, mely mahagóni talapzatból indult ki, egyik lábát a levegőben, fejét ferdén tartva; egy diót harapott csőrével; a diót a tömő — mivel hajlama volt a nagyszerü dolgok iránt — bearanyozta.

Félicité szobájába zárta Lulut.

(Folyt. következik.)

Gromon Dezső.

A magyar képviselőháznak két tiszta embere van: Podmaniczky Frigyes az egyik, Gromon Dezső a másik. Ne értsenek félre: a többi is mind mosakodik, de csak ennél a két embernél érzik meg, hogy tiszták. És ugyancsak ez a két ember tud egyénileg öltözködni. Podmaniczky Frigyes a divaton győzedelmeskedik az ő örökkön egyformáju bőszabásával, Gromon Dezső a divaton uralkodik, mindig akczeptálva annak változó formáit s mindegyiken kimutatva, hogy nem a divat parancsol neki, hanem ő uralkodik rajta. A legujabb szabás tetejébe nyomja a legrégibb czilinderformát s olyan különös harmónia alakul ki a két ellentétből, mely maga is jellemzi az embert.

Gromon tetőtől talpig ujszabásu ember. Elindult Tisza Kalmánnal érzésben, gondolkodásban s ott tart most Tisza Istvánnál ugyancsak érzésben, gondolkodásban. Kormányzati stilusokon, eszmekörökön keresztül együtt fejlődött a változó élettel, egy öreg ur, aki beleillik a legmodernebb életbe, de mivoltával különös varázst áraszt: megérzik rajta, a modern emberen a régi idők precziózitása, amikor az ur finomabb, különb volt a nem-urnál, mert az uraság is kötelezett, mint a nemesség. Működése felerészben hivatalba szorult, de soha finomabb, kellemetesebb hivatali érintkezése a közönségnek nem volt, mint ezzel a grandseigneur finomságu urral.

A politikában pedig ugyancsak a legvadabb harczokon és a legélesebb személyes megtámadtatások ellenében

meg tudta tartani finomságát, egy aczélpenge erősségével párositva.

S mentől sürübben tornyosultak föléje az évek, Gromon Dezső arcza annál frisebb és gyermekibb lett. Csipetnyi bajusza alatt a kicsi száj metszése elragadhat minden szobrászembert. Ő a magyar Saint-Hypothese márki, az egyre fiatalabb s mig élete időben gyarapodik, munkaerőben sem rokkan meg.

Hogy mi része, érdeme van a magyar honvédség óriási fejlődésében, azt az akták diszkrétül eltitkolják, legalább még mostan, a világ előtt. Az a kormányzati ág különben a legállandóbb az egész magyar kormányzatban. A honvédelmi miniszterium tárczája nem cserélt annyi tulajdonost, mint más, de akárki volt a miniszter, jobb keze Gromon Dezső volt. Nagy sor volt ez még nemrégiben, mikor a jobb kezek születtek, most már nem olyan nagy dolog, mert gyárilag állitják elő s a hatalomra jutó emberek alig győzik amputálni a sok fölösleges jobb kezet.

De Gromon becses és megbecsült maradt. Szinte hozzátartozik a honvédelmi miniszterium arczulatjához ez a skatulyából kikelt finom czivil ember. Lehet-e honvédelem s miniszterium Gromon nélkül? Már sokszor tették föl ezt a kérdést, de mindig el kellett ejteni, mert nem mertek rá nem-mel felelni, igen-nel pedig nem tudtak rá felelni.

—x.

A tudomány jegyében.

A Vár.

Mondják, hogy nagy események előre vetik árnyékukat. Ha ez igaz, akkor a »nagy esemény« fogalma nem egyez meg a »nagy szenzáczió« fogalmával, mert tudvalevően a nagy szenzációk nem előre vetik az árnyékukat, hanem, hogy ugy mondjam, utóárnyékot vonszolnak maguk után. A párisi Metropolitain baleset után egymást érték a rövid zárlat (a helyes magyar neve talán »réses áram« volna) okozta bajok, a kerepesi-uti áruház égése után pedig két hétig alig volt nyugta a főváros tüzoltóságának.

Ilyen utóárnyékot rebesgetnek mostan Budapesten s a hir arról szól, hogy a Mátyás-templom megmozdult s kezd alácsuszni a Várhegy oldalán. Az olvasó eleve megnyugodhatik, a hirből egy szó sem igaz. Mátyás-templom áll, mint a Sion hegyen és nem hajlandó megforditva játszani el a dunsinani erdő történetét. Az egész história csak nem nagyon önálló szárnyalásu fantáziának a szüleménye s arra a kaptafára van ráhuzva, amelyet egy nem nagyon régi szenzáczió nyujtott a kitalálásra kényelmes hirharangok számára. Másfél éve tán, hogy Óbuda felett megindult a Táborhegy legfelső rétege s kezdett csuszni — most is csuszik — lefelé a Dunának s bizonyára nem is áll meg addig, amig bele nem omlik.

Aki azonban ennek az elemi katasztrófának a példájára akarja meginditani lefelé való utra Budapest legszebb templomát, annak sejtelme sincs arról, hogy milyen nagy különbség van hegy és hegy között s hogy főképen milyén óriási a differenczia a Táborhegy és a Várhegy alkotása között.

Ha megpróbáljuk megvilágitani ezt a különbséget, talán világosságot derithetünk arra is, hogy milyen érdekesek éppen Budapestnek s közvetlen környezetének a geológiai alakulatai.

A Táborhegy katasztrófáját tudvalevően a hármas rétegezettsége okozta. Ennek a hegynek a magva kő, erre simul rá egy réteg agyag, erre pedig televény föld, amely a hegy felszinét alkotja. A humuszon át az esőviz leszivárgott egész az agyagig, amely azonban vizálló létére felfogta, át nem eresztette, csak sikossá lett tőle s alkalmas csuszófelületté a legfelső réteg számára. Valami — kétségtelenül elemi eredetü — erő azután egyszer csak megingatta a televényt, amely erre megmozdult elkezdett csuszni lefelé s csuszik ma is. A katasztrófa oka az volt, hogy a Táborhegy egyik rétegét agyag alkotja.

Álljunk meg ennél a szónál, hogy agyag.

Az agyagot a Természet a maga nagy háztartásában ugyan arra a czélra használja, amire az ember: edénynek. A föld mélye tele van agyagrétegekkel s ezek a rétegek fogják meg, vagy gyüjtik össze óriási horpadásaikban mind azt az eső- vagy hóvizet, amelyet a föld felszinéről le enged szivárogni a laza talaj, a lösz, vagy a lyukacsos kövek, a dolomit, a többi mészkő, a láva, de még sürübb összetételü kőzetek is. Ha nem igy volna a dolog, Jules Verne egy kis nekirugaszkodással megirhatná a világkatasztrófának azt a regényét, amely arról szólna, hogy a föld felszinéről az összes viz alászivárgott le a középponti nagy katlanig s ott egyszerre gőzzé válva ugy rugta szét a föld golyóbisát millió darabbá, mint ahogy a puskapor veti szét a bombát.

Ez a jótékony pánczél, az agyag, amely tehát épp ugy védelmez meg bennünket az alattunk levő veszedelemtől, mint ahogy a levegő a földöntuli világ bombáitól, a meteoroktól, amelyeket porrá éget, mondom, az agyag csaknem mint egy egységes lepedő terül el Budának és Pestnek a talaja alatt. Csakhogy ez a lepedő épenséggel nem sima. Viznemissza létére az agyag a mámorig menő szeszélyességgel bukdácsol a föld felszine alatt. Néhol a hegyek tetejére mászik fel, mint a Táborhegyen is, másutt alásülyed kietlen mélységekig s közben hullámosan, öblösen, rücskösen terjeng szanaszét. És nagy feladatot szab ezzel a kutfurókra, akik kénytelenek mindenütt a futását keresni, mert mig a furójuk a rétegéig le nem ér, addig nem kapnak állandó vizet. Óriási agyag-fazekak a viztartóedényei a föld mélyében.

Nemrégiben az ujságok jót nevettek azon a tényen, amit egy professzor konstatált; hogy Óbudán vannak öreg emberek, akik sohasem látták Pestet és fogalmuk sincs aszfaltról, villamos lángról és tükörüveges kávéházról. Bátor vagyok az óbudai benszülöttek védelmére kelni s a javukra argumentumul felhozni három olyan budai speczialitást, amiről viszont a pestiek közül legalább igen kevés embernek van tudomása. Az egyik az, hogy a budai várban, csak egyetlenegy kut van, a plébánia udvarán, de az is a legmegbizhatatlanabbak közé tartozik a világon, a másik az, hogy ellenben mégis van több kut is a várban, csakhogy ez a többi mind a házak pinczéjében van. A harmadik pedig az, hogy Óbudán minden árviz kétszer van.

Első pillanatban ezek a dolgok meglehetősen érdekesnek, sőt rendkivülinek tünnek fel, de az okuk megkeresése után — természetesen — természetessé válnak. S az okuk semmi egyéb, mint az agyag szeszélyessége.

Az a geológiai nevén kis-czelli agyag, amely a budai hegyvidéken bujdokol, Budafoknál és Kelenföldnél még a hegytetőkön kalandoz, de a Gellérthegy előtt egyszerre fejeset ugrik s lemegy irdatlan mélységig, ugy bujik el a Gellérthegy és a Vár alatt s csak a Császárfürdőnél kezdi megint emelni a fejét. Hogy milyen mélyen járhat éppen

Buda alatt, annak koronatanui a budai hévforrások. Ezek a vizek olyan mély agyag katlanból buzognak fel, amelyet már a középponti tüz melege tesz izzóvá.

Buda felsőbb rétegei alatt igy vakondokmunkát végezve az agyag, mint emlitettem Óbuda táján ismét feljebb emelkedik, sőt Óbudán felszalad a hegyek tetejére is. Ez magyarázza az óbudai kettős árvizet. Amikor a Duna dagadni kezd, a föld alatt behatol a vize az agyag fölé alulról felhatolva elárasztja az óbudai pinczéket, de egyszersmind a közlekedőcsövek törvényénél fogva felszoritja a szintén az agyag szintáján mozgó talajvizet a hegyek lankájára. Amikor azonban elkezd az árja leszaladni s kitakarodik a pinczékből, felszabadul a nyomás alól a talajviz, amely közben nagyon felgyülemlett s szintén előbb stácziót tart az óbudai pinczékben, csak akkor takarodik el, amikor a Duna egészen lehiggadt. Ezért van Óbudán minden árviz kétszer.

Az egyik rendkivüliség tehát meg volna magyarázva. A másik kettőnek a magyarázata szintén az agyag, illetve negativuma, hogy az egész Várhegyben nincs agyag, ez a nagy dudorodás a teljes egészében merő dolomit. Olyan kő, amely a vizet átereszti. Megmondhatója az alagut, amelynek szakadatlanul szakadó könnyzápora siratja, hogy nincs agyagburka. S megmondhatói legtöbbször telelevő várbeli alsópinczék is, az ugynevezett sziklapinczék. Mert fel kellett volna emlitenem a budai rendkivüliségek között azt a szintén kevéssé ismert dolgot is, hogy a várban temérdek sok, a sziklába vájt üreg van. Állitólag a török időkből való, mesterségesen vájt függőleges barlangok ezek, amelyek főként az Uri-utcza kövezetét aknázzák alá, de találhatók másfelé is, sőt a Disztéren is egy ilyen sziklapincze beomlása okozta nemrég az ismeretes földsülyedést. Mi több, a várban vannak kettős pinczék is, a mesterségesen épitett pincze talaja alatt kezdődik a természetes kőbe vájt sziklapincze — és az ilyen kettős pinczék felsőbbikében vannak a várbeli unikumszámba menő pinczekutak.

Mi ennek a magyarázata? Az, hogy a föld felszinéről alászivárgó viz meggyülemlik a dolomitfalu sziklapinczék üregeiben, de kikerüli a már oltott, tehát vizálló mészszel falazott mesterséges pinczéket és furakodik tovább lefelé. S ezért lehet a Várban csak a pinczékben kutat csinálni, mert az égből aláhulló cseppeknek kell a föld mélyében rezervoár, hogy sokasággá gyülekezhessenek. Vagyis a pinczekut szivattyuja nem a föld mélyéből idéz fel vizeket, hanem csak megállit és visszaránt olyan vizáradatot, amely szakadatlanul törekszik lefelé a föld gyomrába, hogy ott, éppen a Vár alatt, a mélységes agyagfazékban kénesforrássá főhessen.

Hogy oda jussak vissza, ahonnan elindultam, mindebből nyilvánvalóvá lesz, hogy a Mátyás-templom rendületlenül áll a helyén. Nincs alatta agyag, amely csuszófelületül szolgálhatna, kőbe rótt kő és kőhöz ragasztott kő ez a csodaépület. Ha megmozdulna, ha roskadozni kezdene, annak csak egy magyarázata lehetne. Az, hogy alatta, vagy a környékén is volna beomlófélben levő sziklapincze. Csakhogy ez a veszedelem sem félős, mert amikor 1883-ban a főváros mérnöki hivatala felvette a sziklapinczék térképét, kétségtelenül konstatálta, hogy éppen a templom rayonjában sehol földalatti üreg nincsen.

Szóval az agyag, ez a mi földalatti jóbarátunk, aki önkénytelen ellenségünkké lett a Táborhegyen, óvatos távolságban marad Magyarország földjének koronájától, a budai Várhegytől s mint valami jótékony kobold, gyógyitóerejü hévforrásokat fakaszt izzó katlana mélységes mélyéből.

Cholnoky Viktor.

Epilógus-féle.

Valami szép sohase voltam,
Tanum rá Sárhely sok szép lánya,
Azért — bár tanu egy se lenne —
Csókolt, ölelt nem egynehánya.
Szép csupán a lélek volt bennem,
De erre nem volt kiváncsi egy sem.

Tornyai János.

INNEN-ONNAN.

△ **A honvéd tüzérség.** A meglepetés nagy, de természetesen nem nehéz az eredményt lekicsinyiteni és hatásában csorbitani. A honvédségnek tüzérséggel ellátása régi kardinalis, de merőben doktriner követelés, melyet még a nemzeti követelések sorába sem vettek volt föl. Rajta fordult meg a honvédségnek teljes, igazi hadsereg jellegével való fölruházása s nélküle csak nemzeti ámittatás volt, hogy a honvédségben a külön magyar hadsereg magját látták. A tüzérséggel, műszaki csapatokkal ellátott honvédség azonban valóban az, és nemzeti szempontból ez az institucció talán többet is jelent, mint a vezénynyelvben adható bárminő konczesszió. — Természetes azonban, hogy ma ennek a vivmánynak csak a politikai természetével foglalkoznak s ugyancsak természetes, hogy az egészet az ellenzék megszelidítésére valónak állitják s levonják a konkluziót, hogy a szólásszabadságot honvédtüzérekkel sem fizethetik meg. A legtermészetesebb pedig, hogy nem veszik észre a bőgő ellentmondást, mikor lekenyerezésről, kiengesztelésről beszélnek egyfelől, mig másfelől Tiszának az ellenzék szándékos és mesterséges fölingerlését imputálják, mert minél csöndesebb a ház s minél kevesebbek a farkasok, annál nehezebb neki erőszakos rendszabályokhoz nyulni. Annyi azonban világos és a jóhiszemü ellenzéki politikusokon megis látszott, hogy a tüzérségi ügy nagyon hatott rájok s megingatta azt a vak meggyőződésüket, mintha a magyar nemzeti haladás csakis erőszakos pressziókkal volna elérhető. Sőt szinte beigazolást nyer a mi régi tételünk, hogy a dinasztiánál csak egy ellensége van a magyar nemzeti aspirácziónak s ez az érdekellentétek mesterségesen támasztott látszata, meg hogy amit nemzeti irányban elérünk, az egyszersmind a dinasztikus hatalom megfelelő kisebbitését jelentené. A korona szivesen ád, ha adásának meg van az önkéntes elhatározás látszata s nem a kicsikarásnak, a nagyobb erőnek és kényszernek való engedésé. A Tisza-kormány a katonai viszály elütése után lépett a korona elé azzal a legsarkalatosabb kérdéssel s éppen azért tudta dülőre vinni, mivel ez idő alatt semmiféle katonai követelés sem hangzott el a képviselőházban.

* * *

♁ **Roosevelt Tivadar győzelme,** beszéljenek akármit védővámos meg védővámellenes politikáról és hangozzék akármilyen különösen ez az állitás: a romantika diadala, amely ott él minden ember lelke fenekén és keresi a maga hősét, hogy megkoszoruzza. Semmi se bilincseli le ugy az embert, mint az érdekesség és Rooseveltnek erre nagyobb talentumot adott az isten, mint akármelyik más primadonnának. Ez a nagyszerü legény mindig a kaland paripáján lovagol és mindig hőse mindennek, amihez a neve füződik olyan csodás változatossággvan, hogy nincs a fantáziának olyan fajtája, amely a maga pogány oltárára ne helyezhetné az alakját. Ő az a tehenészfiu, aki királylyá lett, ő a puszták rettenthetetlen fia, ő a hős, aki tiz spanyolt teritett le, ő a vadölő, ő Dávid, aki elbánt Góliáttal, ő a levente, aki kimenti a vizből a fuldokló gyer

meket és megfékezi a kisasszony megvadult paripáját, ő aki legyüri Massont és Robinettit, ő a hirneves iró, ő a büvös vadász; mindez szent rotácziós gépeken kinyomott valóság. Roosevelt mindezt megcselekedte, más szóval mindenen, amit cselekedett, ott volt a nagy és érdekes cselekedetek hősi fényének a sugara, ami végső eredményében, a hatásban teljesen egyre megy. És hogy minden romantika nélkülözhetetlen eleme, a nő se hiányozzék mellőle, az ő szerencséje erről is gondoskodott, még pedig puritán amerikai erkölcs stilusában nem ideálnak állitva az oldalára, hanem a leányának: a bübájos Alicze kisasszonynak személyében, akinek kétségtelenül kolosszális érdemei vannak az apja dicsősége körül. Akármilyen derék ember legyen is Parker biró, Rooseveltnek ilyen körülmények között győznie kellett, mert a nép, hála istennek, mindig poéta és mindenütt poéta, még Amerikában is.

* * *

⌗ **Az orditó czim és a csöndes ujdonság.** Hetenkint legalább kétszer, ugy-e téged is becsapnak nyájas olvasó, a krajczárosok? Egy nap az van nagy betükkel rájuk nyomtatva, hogy a német császár agyonlőtte magát, másnap azt olvasod vastag betüből szedve, hogy a gróf megszökött a tébolydából. De ha megveszed a lapot s bele is nézel, kisül, hogy Klagenfurtban az a pletyka kelt szárnyra, hogy a német császár megunta az életét s hogy Pesten, a börzén elterjedt a gróf szökésének minden alapot nélkülöző hire. Az orditó czim benn az ujságban nagyot koppan, azután elhallgat. Lesz belőle valami igen szerény kis butaság. A leggyönyörübb a dologban az, hogy az emberek mégis, másnap is megveszik a krajczárost az orditó czim miatt s ismét hazudtatnak maguknak vele, hogy aztán a rovatban kiábránduljanak a szenzácziókból. Ez a Nero sebe, amit mindennap felvakart, hogy be ne gyógyuljon. Nem tudunk hazamenni, ebédelni egy kis hazugság nélkül. Ez kell nekünk. Táplál, gondolatot ad, élvezetet szerez. S talán ezen a ponton is igaza van Anatole Francenak, aki azt magyarázza, hogy az igazság nem kell az embereknek, még a jóknak sem s hogy néhány évszázad mulva az igazság fogalmát minden hozzáfüzött tannal együtt ugy fogja szemétre lökni az emberiség, mint valami lyukasra kopott öreg sikálórongyot . . .

* * *

⊙ **Berczik Árpád.** A király azzal a rendjellel tüntette ki, amelyet az irodalomban csak Arany és Jókai kaptak meg. Berczik Árpád elég szerény elismerni, hogy a Szent István-rend kiskeresztjét nem pusztán irodalmi érdemeiért, hanem fontos és buzgó hivatalnoki szolgálataiért is kapta, de viszont büszkén mondhatja, hogy a csillogó kis kereszthez az Aonidák is segitették. Sőt a Goethe dalnokával talán ő is azt tartja, hogy »die goldene Kette gib mir nicht, die Kette gib den Rittern«, de viszont mindig szerény volt ahhoz, hogy ilyesmit fennen hangoztasson. Berczik Árpád sohasem volt forradalmár és igy az ő negyven pontos szolgálati éve természtes és konzekvens. Mások, mint lázitók kezdik és mint csuszómászók végzik. Szomoru végzetük sohasem nehezedhetett Berczik Árpádra, a bölcs mérséklet művészére. Az irodalomban is ilyen az ő arczképe anélkül, hogy ezzel kicsinyiteni akarnók őt. Bizonyára ő maga is bevallotta magának és másoknak, hogy néha rossz darabokat irt, de már azt senkisem tagadhatja el tőle, hogy szerzett olyan darabokat is, amelyekből a szinigazgatók tőkét tudtak csinálni és amelyek a közönséget a szó legszorosabb értelmében foglalkoztatták. Eszméiről a társaságban vitatkoztak, vicczeit felkapták. Nem szabad tulságos gyorsan feledékenynek lenni és akkor mindenki biztosan vissza fog emlékezni rá, hogy A bálkirálynő, A protekczió, A peterdi csata, Az igmándi kis pap, A parasztkisasszony, a Teleki dijas, A papa és a Himfy dalai czimü vidám szindarabok szerzője nem az a kis legény, akinek elébb negyven esztendőt kell szolgálni, hogy a rendjelet megérdemelje. De nem czélunk és nincs is szükség rá, hogy Berczik Árpádot hosszu, sikerdus multja után felfedezzük. Ami az ő fontos hivatalát, a sajtóiroda vezetését, illeti, amelyet 1872 óta töltött be, erről a se hus, se hal, se ujságirói, se merőn hivatalnoki tisztről csak az mondhatna illő méltányolást, aki maga is mint Berczik Árpád három-négy évtized óta épp oly buzgó hivatalnoki, mint tevékeny irói és ujságirói működésre pillanthatna vissza. Aminek leginkább örülünk, az, hogy Berczik Árpád e négy évtized után is még mindig fiatal ember, akitől az irodalom még sokat és szépet várhat.

* * *

⌗ **Strindberg feleségei.** Strindberg, a nagy iró kissé sokat házasodik az utóbbi időben. Ez magában véve még nem baj, legföljebb őrá magára nézve. De minden geniálitása mellett Strindberg kezdi ezekkel a házasságokkal untatni a közönséget. Mert ő nem ugy házasodik, mint én, te vagy ő, hanem ő irodalmilag házasodik. Ahányszor válik a feleségétől, drámát ir. Ahányszor uj asszonyt hoz a házhoz, regényeket ir. A drámaés regényirás külön és a házasodási düh külön nagyon szép dolog. De a kettő együtt már kissé sok a jóból. Elvégre, mi közöm nekem, publikumnak ahhoz, hogy Strindbergné komiszul viseli magát és Strindberg mester ezért őt kilöki a házból? Viszont ugyancsak nekem, publikumnak, mi közöm ahhoz, hogy Strindberg ur egy uj Strindbergnével ajándékozza meg önmagát? Mért ajándékoz meg Strindberg ur a feleségével engemet is? Már előre reszketek, mikor a lapok pletyka-rovatában azt olvasom, hogy Strindberg megint rosszul él a feleségével. Ebből dráma lesz, három felvonásban, akárki meglássa. Mindezeknek ugyan csak akadémikus jellegük van, de én — mondom, ez csak szónoki forma — azt ajánlanám Strindbergnek, hogy hagyjon már egyszer békén bennünket a családi botrányaival. Elég volt. Nem akarok erős kifejezést használni, de mégis csak disznóság, hogy nekem mindannyiszor egy három forintos könyvet kell vennem, ahányszor Strindberg kidobja a feleségét. Mert hiába, meg kell venni, Strindberg lehet rossz férj, de jó iró. Csakhogy — ismétlem — ebből elég volt.

* * *

♁ **A bresciai flagellánsok.** Csak természetes, hogy az innsbrucki harczok hire, ahol olaszok és németek, közös politikai álnevükön: osztrákok, revolverrel és bicskával öldösték egymást a kultura körül, igen mély benyomást tett mindenütt, ahol németek vagy olaszok laknak. Tartottak tiltakozó gyüléseket, rendeztek fölvonulásokat és gyászünnepeket, de sehol a hatás olyan megható formában meg nem nyilatkozott, mint egy, nekünk egy gonosz fia születési helye révén rosszhangzásu nevü városban, Bresciában. Másutt fekete zászlókat tüztek ki, ablakokat vertek be. Bresciában ennél megkapóbb dolog történt. Ott az olasz diákok Innsbruckban véresre vert kollégáik iránt érzett részvétük jeléül, elhatározták, hogy ha a szivük megszakad is bele, nyolcz napra lemondanak a tanulás örömeiről és nem isznak a tudás forrásának üditő italából. Szürke prózában szólva, kimondották, hogy nyolcz napig sztrájkolnak és azzal sanyargatják magukat, hogy nem járnak az egyetemre, nem hallgatnak előadást, nem kollokválnak és nem szigorlatoznak; inkább ott szenvednek a kávéházban vagy az utczán, vérző szivvel és elepedve a tudomány iszonyu, égő szomjazásában. A bresciai diákok ezzel a határozatukkal örök időre beirták a nevüket az emberi művelődés történetének könyvébe, mert igaz, hogy eddig is akadtak diákok, akik őszintén, belső szükségből szerették a tudományt és nemcsak kötelességből tanultak, hanem passzióval, de arra, hogy egy egész egyetem diáksága a maga legnagyobb martiriumának azt érezze és vallja, hogy nyolcz napig nem mehet iskolába, idáig ez az első és egyetlen eset. Isten adjon nekik erőt és kitartást, hogy kibirják a szörnyü próbát, amelyre vállalkoztak.

♁ **Egy vidéki kritikusnak** egy vidéki primadonna nyilt utczasoron az arczán szolgált csattanó czáfolattal arra az állitására, hogy nem tud kellőleg domboritani. Tavaly vagy harmadéve is volt már hasonló eset, ha jól tudom Miskolczon, a primadonna ott is hasonló módon igyekezett a kritikust a talentumáról kedvezőbb véleményre kapaczitálni, csakhogy a miskolczi primadonna közvetitőt használt vagy tolmácsot egy izmos szinházi szolga személyében, mig az eperjesi művésznő sajátkezüleg argumentált. És ez kétségtelenül sokkal veszedelmesebb, mert akármilyen izmos is esetleg a kacsója, mégis csak egy gyönge nő, akinek a gyöngeségét éppen maga a kritikus ur ismerte el talán tulzottan is a legnagyobb mértékben. A kisasszony bizonyára ez ellen az elismerés ellen tiltakozott a lehető legenergikusabb formában és kétségtelenül sok drámai erővel, de hogy a művészi meggyőzésnek ez lenne a leghatásosabb módja, az nagyon valószinütlen. Semmit se tudni arról, hogy akár Duse, akár Sarah Bernhard valaha kritikusokat pofoztak volna és mégis mindenki elismeri, hogy van bennük erő és a kritikusok is nagyon szépen respektálják őket. A pofon különben mostanában, mint argumentum szinte a levegőben van, azt lehetne mondani, ez most egy divatos eszmeáramlat, egy darabka korszellem, ennek a szele legyintette meg alkalmasint kissé energikus formában a szegény póruljárt kritikus arczát; de isten ments, hogy ez a kor uralkodó szellemévé szilárduljon, mert ha egy kritikus rendesen nem is olyan bájos teremtés, mint egy primadonna, mégse igazság, hogy a kritikus pofont kapjon, ha a primadonna gyöngén alakit.

IRODALOM.

Titkos szinházi előadások.

G. Capon, a bűbájos és ragyogó XVIII. század rejtelmeinek egyik legszorgalmasabb kutatója, R. Yve-Plessis társaságában könyvet irt azokról a titkos szinházi előadásokról, amelyek a mindent elsöprő nagy forradalom előtt Páris gáláns urait és hölgyeit mulattatták.* Ezek a titkos szinházi előadások a szerelem jegyében zajlottak le és a szerelem körül forogtak, aminthogy ebben a nevezetes században a szerelem volt a legkomolyabb dolog. A kipróbált és viharedzett római császárok óta egyetlen kor, egyetlen nép sem tudta a szerelem gyönyörüségeiből annyira kivenni a részét, mint a XVIII. században a franczia. A szerelem mámora borult minden agyra, a literatura és a művészet ekkor áldozott legpazarabbul az erótikus muzsa oltárán; a nagy és kis urak, a »gáláns« leányok egyik kalandból a másikba keveredtek. Az egész század egy nagy, rózsaszinü éjszakának látszik, amelynek virrasztói nem tudták, hogy siralomházban tombolnak és hogy Guillotin doktor ur már uton van az ő ördöngős kis masinájával.

Ez a nagy szerelmi fergeteg végigvonult a szinpadokon is. Elsőbben is: a művésznők, az Opera énekesnői és ballerinái, a Théatre Français nagy és kis csillagai közül kerültek ki a vezér-kurtizánok; az ő kalandjaikkal, a róluk szóló kuplékkal ékesek a mindenféle mémoire-ok és almanachok, amelyek ez időkből ránkmaradtak. Az Opera az »Espion Anglais« szerint a galantéria és bujaság iskolája volt. A Français szinészei: Molé, Baron, nevezetesek voltak a szerelmi hőstetteikről. A fényüzés és a tékozlás legszebb virágai a szinházak körül nyiltak, lévén a szinház erőteljesen arisztokratikus mulatság, a nagy urak gyönyörüsége. XV. Lajos járt itt a jó példával elül, vele kezdődik a szinháznak e században való nagy és jelentékeny szereplése. A versaillesi és fontainebleaui szinpadokon pazarul látványos szindarabokat játszottak, amelyekben csak a király intimusai gyönyörködhettek. A király után jött az arisztokráczia. Gazdag urak a palotáikban kis szinpadokat épittettek és meghivott közönségnek játszották el az akkor divatos darabokat. Lassankint mindenkit megszállt az őrület, nem is volt ur többé, akinek nem volt meg nemcsak a maga szinésznő-szeretője, hanem a tulajdon szinháza is. Ráadásul mindenki szinész is volt, az egész világ működvelősdit játszott és komédiázott. Első sorban természetesen az uri nők, akik a komédiázás izgalmaiért éltek-haltak. »A szinpad megadta a nőnek a próbákkal járó szórakozást, a taps mámorát,« — irja Edmond de Goncourt, e gáláns világ legszinesebb festője — »belelehelte életébe a játék illusióját, a szinpad hazugságát, a kulisszák gyönyöreit, azt a mámort, amelylyel a nyilvánosság mámora teliti meg a szivet és az agyat. Micsoda gyönyörü találmány az, amely ennyire kielégiti a nőnek minden izlését, minden hiuságát, megvilágitja minden bájosságát, életre hivja minden kaczérságát . . .« A mindenféle-fajta szinházak csak ugy burjánzottak Párisban. A »petites maison«-okban, a nagy urak szerelmi fészkeiben, a hely jelentőségéhez alkalmazkodott az előadások műsora, amely bizony olyan volt, hogy ahhoz képest a »Csókpirulák« meg az »Őrnagy ur« bátran fehér estéknek minősithetők. A szinházi téboly nem maradt az arisztokráczia kiváltsága, a polgári társadalomba is belevette magát, le a czipészmesterig mindenki szinházasdit játszott. Akárhány nagy művész tünt föl ezeken a működvelő-szinpadokon, többek között a hires Le Kain is. Persze, a polgári társadalom szinpadjairól hiányzottak: a vidám bűn, a kellemes erkölcstelenség, az elmés kétértelmüség és a pajkos mythologiai jelenetek, amelyek utóbb a trágárságig fölfokozva, a kicsapongó nagy urak irodalmi igényeinek a legjobban megfeleltek.

A szinházi irodalomnak ezekre a tilos mezőkre való eltévedéséről és e drámai termékeknek az előadásairól beszél ez az uj könyv, amely az érdekes adatok és dokumentumok egész tömegét halászta ki a könyvtárak porából és a magánosok birtokában lévő efféle szindarabok kézirataiból.

Nagyon természetes, hogy ezeknek, a nyilvánosság kizárásával működő szinpadoknak eleintén nem volt önálló repertoirejuk, hanem a közismert vagy dugdosott szatirikus, frivól vagy egyszerüen durva kis szindarabokon élősködtek. A legrégibb és legismertebb ezek között az állitólag Bussy-Rabutin irta »La comtesse d'Olonne«, amely d'Olonne és de Fiesque grófnőknek de Guiches gróffal elkövetett, igazi vagy legendás szerelmi kalandjait tárgyalja, sok elmésséggel, de ugyananyi frivolitással. Ami különben érthető is. Ezeket a szindarabokat pazar vacsora után játszották vagy olvasták föl, olyankor, amikor a hangulat már a bacchanáliák hangulata volt. Ide most már erősen fűszeres dolgok kellettek. És a termés egyre bővebb lett. A nagy urak már nem elégedtek meg az ismert mókákkal, külön darabokat irattak a szinházaiknak. Kifejlődött az irodalmi lakáj intézménye, megszületett a szolgáva alacsonyodott humorista, aki gazdáját immár nem nyers tréfákkal mulattatta, hanem ocsmányságokkal izgatta. A középkori miszteriumok és tréfák őszinte, becsületes durvasága, naiv szemérmetlensége, erkölcstelenséggé finomodott, a kellemesen megmérgezett levegőben tarka és kábitó bűnvirágok nyiltak.

XVI. Lajos alatt a szinházi téboly, ha lehet, még fokozódott. Marie Antoinette-nek egész szinház-gyüjteménye volt; Choisyban, Marlyban, Compiegneben, Fontainebleauban stb. Ő maga is szinészkedett. És ezeken az udvari szinpadokon akárhányszor sulyos kétértelmüségek hangzottak el, vidám és kövér disznóságok, amelyeket a királyné végighallgatott. A »Théatres Claudestins« irói a nemzeti könyvtár kéziratai közt ráakadtak egy ilyen

* Les Théâtres Claudestins par G. Capon et R. Yve-Plessis.

darabra, amelyet 1784-ben a királyné előtt játszottak és egész terjedelmében kinyomatták ezt az irodalmi kuriozumot. A czime »Le Benjamin d' la Daronne«, a szerzője M. de Blois és a Comédie Française színészei játszották. Az elmésség vigan röfög e művecskében. Hogy a királyné végignézte és mulatott rajta, talán nem olyan nagy bűn, de hogy ezek a szinházi előadások valamelyest segitettek a királyné jóhirének a megrontásában, az nagyon valószinü.

Mind e titkos szinházak tulajdonosai és igazgatói között a vezér rangja Fülöp, orleánsi herczeget illeti meg, aki nemcsak számtalan kis szinpadot emelt a palotáiban, de a jeles szinésznők és szinészek nagy tömegét is tudta maga köré csoportositani. Legnevezetesebb szinpadja a Faubourg-Saint-Martinban volt, ennek a szinpadnak a hires Gaussin kisasszony volt a primadonnája. Gaussin kisasszonyt herczegi szeretője a Comédie Françaisetől csábitotta erre a szinpadra, amelyet 1754-ben nyitottak meg Collénak két darabjával. A darabok, várakozáson fölül, annyira illedelmeseknek bizonyultak, hogy utóbb kimondták rájuk a megsemmisitő itéletet: uri hölgyek előtt is eljátszhatók. Collé azonban nem csüggedt, ujabb darabjait már ugy megborsozta, hogy soha többé ilyen lesujtó kritikát nem kapott. Az orleansi herczeg éppen olyan gyakran változtatta a szinházait, mint a szeretőit, udvari szinműirója azonban mindvégig Collé maradt, aki tengersok jó és rossz darabbal, bukással és sikerrel szerepelt a herczegi szinpadokon, mindaddig, amig a herczeg belefáradt a szinházba és a szerelembe és visszavonult mind a kettőtől.

Ugy, ahogy az orleánsi herczeg Collét táplálta, ugy táplálta de Clermont gróf Laujont. Clermont gróf is hires szeretőkkel dicsekedhetett, a nagy névsorból csak a Camargó nevét emlitem. Ennek az utóda az opera egy másik táncosnője, Le Duc kisasszony, volt, aki a grófját éppen a nevezett Laujonnal csalta meg. A Clermont gróf szinházának Laujon volt a házi poétája. Nagy urak és gazdag bankárok nélkül akkor alig tudott megélni az irodalom.

Mindezekben a szinházakban azonban mégis megőrizték az illedelemnek bizonyos határait. Egészen más állapotok uralkodtak a Hénin gróf szinházában, az igazi szerelmi szinházban. Hénin gróf örökölte Laraquais gróf után Sophie Arnouldnak, a nagy operaénekesnőnek a kegyeit. Ez a vidám, elmés és kicsapongó asszony a legelmésebb társaságot vonzotta maga köré és a vacsorákon, amelyeket ő adott és a gróf fizetett, tombolt a jókedv. Vacsora után pajkos jeleneteket, sőt egyebeket is rögtönöztek, a háziasszonynyal a czimszerepben. Ez azonban kevéssé változatos volt. A véletlen ekkor adott a grófnak egy drámairót: Delisle de Sales-t, aki egyike volt minden idők legnagyobb disznainak. Összegyüjtött művei, egyetlen egy példányban, kéziratban vannak meg. Valószinütlen, hogy ezeket a darabokat eljátszották — de igaz. A gróf hihetetlen kicsapongásainak szomoru befejezése volt a nyaktiló.

Nagyon bele kellene mennem a részletekbe, ha e könyv nyomán ismertetni akarnám azt a száz meg száz kis szinpadot, amely ekkor a frivolságot szolgálta. Már a szinésznőknek és a szinészeknek is megvolt a maguk tulajdon szinháza és a műsor mindenütt ugyanaz volt. Ha nem is ugyanazok a darabok, de ugyanaz az irány és ugyanaz a szellem. A könyv szerzőinek sem az a czélja, hogy ezeknek a magánszinházaknak a történetét apróra megirják. Élesen megvilágitják a XVIII. század szinházait és az e szinházak körül tenyésző erkölcsöket és erkölcstelenségeket. Beszélnek a szinházak minden fajtájáról. A polgári társadalom szinháza általában erkölcsös volt. Csak a nagy urak és a nagy kurtizánok szinházaiban szegődött a drámai művészet a kicsapongás eszközévé.

A nagy forradalom elsöpörte ezeket a kis szinházakat. És e magánszinházak pusztulása adta meg a nagy lendületet a polgári szinháznak. A műkedvelők meghaltak és ezen az alapon megéltek a szinházak. És a drámairók fölszabadultak a szolgaság alól, a szinház megadta nekik azt a kenyeret, amelyet elébb a nagy urak kegyelméből kaptak. A titkos szinházi előadásoknak végük volt és az egyszer kimult szinpadi erótikát azóta nem keltették életre. Próbálkoztak vele ugyancsak Párisban, a mult század közepe felé, de ezek a szinházak egyformán hajótörést szenvedtek a közönség érdeklődésének hiányán és a rendőrség éberségén. Ma a szinház polgári szórakozás, az iró pedig uriember, aki nevével felel azért, amit a szinpadon elkövet.

(H. J.)

SZINHÁZ.

Sarah Bernhardt.

Beöthy László, a Királyszinház buzgó és ötletes igazgatója a Sarah Bernhardt vendégjátéka alkalmából három előkelő műbirálónkat, nevezetesen Keszler József, Ábrányi Emil és Márkus László urakat kérte fel, hogy az előadásokat megelőzőleg tájékoztató fölolvasásokat, ugynevezett conferenceokat tartsanak az előadandó darabokról. Ezeket a conferenceokat Márkus László, lapunk belső munkatársa nyitja meg a *Toscához* irt introdukciójával. Ebből veszszük át a nagy művésznő játékát finoman jellemző alábbi részletet.

*

A franczia szinészművészet különvált iskolaszerüségét a Théatre Français hagyományai magyarázzák meg. Pietással áll a franczia ember az ősi szinház előtt, melyben évszázados gondolatok konzerválódtak és öreg emlékeket galvanizálnak folyton uj és hevesebb életre a franczia szinészművészet felbukkanó nagy egyéniségei. A Comédie műsora két évszázadon át nagyjában ugyanaz maradt és az örökéletü, a szent, a megdönthetetlen Moliére, Corneille és Racine, és a többiek, akik között Beaumarchais már tulságosan mai ember, egy legfényesebb franczia kulturának ezek a fetisszerü érinthetetlenségbe burkolt inkarnációi az első időktől fogva megmaradtak a Comédie műsorának középpontjában. Igy történt, hogy ha egy-egy nagy szinész rábukkant valamely szenzációs kifejező eszközre, amely abban az időben utolérhetetlen tökéletességgel hozta ki a franczia szinpadi istenek egy-egy nagy jelenetét, azt a művészi eredményt megtartotta a következő generáczió, mely ugyanazt játszotta, mint az előbbi és dogmává szentesedett gesztusok, meg nem másitható pózok, kodifikált rendezési szabályok, pontosan kifaragott beszédmodulácziók, átörökölt szemvillanások, szentséges hagyományok füződtek egy-egy örök és megszakitatlan életü szindarabhoz. Ezek a szentséges hagyományok azután megregulázták, körülzárták és meghatározták az egész franczia szinészművészetet, mely most már visszavonhatatlanul befejeződött és Sarah Bernhardt, midőn egyrészről megcsinálja mérlegét az evolucziő összes eredményeinek és az évszázadokon át kifaragott köveket beleépiti művészetének csillogó palotájába, másrészről már egészen uj, egészen mai matériákat használ föl, egészen uj módokon, épületének egyes részleteihez.

Sarah Bernhardt mindenek előtt a dallamosságra törekvő szavalást vetette el és stilizált beszédmódot tett a helyébe, amely egy tudatos művészi tendenczia, egy erős meggyőződés értelmében eltúlozza, nagyobb vonaluvá, hangosabbá és a döntő helyeknél élesebben pointirozottá stilizálja a helyzetekhez és egyéniségekhez simuló természetes beszédet, de nem hangzik olyan idegenül, mint

az életben soha nem hallott szavalás, hanem az eleven beszédnek dekorativ eltagolását érezzük ki belőle. A szerepek megkonstruálásánál sem elégszik meg azzal, hogy a nagy jeleneteket megcsinálja ugy, hogy egy-egy általános érzés, az elvont öröm, fájdalom, féltékenység és szerelem kiprodukálódjék bennök, hanem kiválaszt egy megszakitatlan pszikhologiai folyamatot a szerepből, amelyben valőrök vannak, crescendók és decrescendók vannak, érzések kezdődnek, folytatódnak és kihamvadnak, nagy katasztrófák zúznak össze izzó szerelmeket.

A Duse intenziv átélésével szemben Sarah hibának tartja azt a meggyőződést, hogy ő a szinpadon átalakul azzá az emberré, akit játszik. Művészi hitvallása az, hogy neki meg kell érteni az alakot, meg kell érteni minden motivumot, amelylyel az iró az alak lelkében lefolyó eseményeket magyarázza. A következő alkotó munka folyamán azután értékeli a jeleneteket, elhatározza, hogy melyik érzéshez milyen eszközöket fog felhasználni az ő dusgazdag kifejező készletéből, megméri az érzések hőfokát és eszerint megfontolja, hogy melyiket milyen erővel fogja kiemelni, milyen pózba fog beállani a döntő momentumokban és ruhája milyen festői redőt fog vetni, mikor egy érzés sulya alatt összerogy. Amit Duse a valóságnak érzett szinpadi szituacziókban spontán érzéssel hoz ki, azt Sarah Bernhardt előre elkésziti és az ő egyéniségében elmélyitett franczia hagyományokhoz képest különös szinpadi életté stilizálja. Minden szava hangosabb, minden mondata élesebben tagolt, minden gesztusa kiszámitottabb és tovább tartó, mint a valóságban és a Duse életbeli emberével szemben egy szinpadi embert állit be, aki nem természetes módon, önkénytelenül árulja el azt, amit érez, hanem egy káprázatos gazdagságu technika felhasználásával nagyon is világosan el akar árulni mindent, ami lelkében történik. A szinpadi lelemény virtuoza ő, akire azonban hiába esküsznek a hagyományok megcsontosodott fanatikusai, mert már az ő művészete is hajlik egyes modernségek felé és épen a leglényegesebbet, a tipikus figurák tipikus beállitását vetette el a szent dogmák közül. Ő már egyéneket keres, ha csak elstilizált theatralis egyéneket is és ezzel majdnem merev ellentétbe helyezkedik az éneklő tragikák kiérdemesült stilusával.

Művészet.

Strobentz-képek a Szalonban. Isten tudja miért, most sárga függönyök vannak a Nemzeti Szalon ablakain és a rossz világitásu szobák levegője sárga reflexekkel telik meg, amelyek elzölditik a Strobentz-képek finom kék tónusait és piszkos-barna fátyolban ülnek meg a plain air aktok hamvas szürkeségein. A virágzó, az ujjongó, a friss örömet sugárzó nyári tónusok azonban diadalmasan küzdenek meg a szalon rendezőinek ezzel a groteszk ötletével és az idegenbe szakadt magyar művész hazatérése meg nem zavarható tisztaságu tónus-szinfoniák kiséretében történik meg. A müncheni szeczesszió harczi tüzében vált ki a Strobentz művészete olyan készre, mint ahogy az utolsó képeken megjelenik, amelyeket a rendezésnek egy másik különös ötlete elkevert a husz éves fejlődés kezdetéről való munkákkal. Ezt a fejlődést Bastien Lapage inditotta meg, mikor a nyolczvanas évek végén Münchenbe vitte azt a megismerést, hogy a festői naturalizmus nem a részletek és a felületek külső sajátosságainak pontos lekonturozásában van, hanem azoknak a tónusoknak a megtalálásában, amelyek között a dolgok festői lényege megjelenik, amely az életet jelentő mozgást megszabja és mindenek fölött abban a roppant jelentőségü fölfedezésben, hogy a mindenütt jelenvaló levegő átalakitja, elmossa, reflexekkel boritja és pillanatról pillanatra megujitja a dolgok festői megjelenését és hogy ez a levegő a maga testetlen, csupán a szinek nyelvén kifejezhető mivoltában az abszolut festői téma, amelynek a studirozásával egy tisztán festői csapásra terelődik a piktura és olyan igazságokhoz jut el, amelyek más művészetek előtt el vannak zárva. Strobentz beszivta a plain air szabad levegőjét, azután Liebermann- és Trübner-hatásokkal egészitette ki Bastien Lepage hatását, megfürdött lelke a nyárdélutáni napsütés sugárözönében és eljutott az utolsó képek művészetéhez, midőn a keskeny, egymásba kapcsolodó sávokat fogó ecset nyomai között a szabad tájak éltető levegője vibrál, a szobák ezüstös tonusfátyola lebeg a ruhák egymásba omló lokális szinei fölött és engedelmesen elsimulnak a kemény vonalak és elvonulnak a levegőszinek festői ensembleja mögé. Nagyon jól illenének a Szinnyei Merse ezüstös levegőjéhez, a Ferenczy izzó, tikkasztó napsugárzásához és a Mednyánszky tragikus viharban gomolygó párázatához a Strobentz derült délutáni hangulatai, ha belemenne ez a pompás piktor abba a gyönyörü meggondolatlanságba, hogy végképen idehaza maradna.

HETI POSTA.

Fantázia a költözködésről. *Tauszky ur*, butorszállító halálra keresteti a mi jó Incubusunkat, aki a mult héten egy ártatlan tréfát irt a költözködésről. Versben irta, ahol mindig valaminek törni muszáj. Vagy a lábnak vagy egyébnek, rendszerint a szivek törnek, ezuttal azonban összetört minden összetörhető. Tauszky M. ur most azért nyomozza Incubust, hogy kártérítést követeljen tőle, amért a versében annyi minden összetörik. Mi nekünk sikerült Incubust a régi lakásán kinyomozni és Incubus a következőkben tisztázza magát: »1. Tauszky ur engem nem költöztetett, 2. nálam Tauszky ur nem tört össze semmit, 3. én egyáltalában nem is költözködtem, 4. a Tauszky nevet mint fogalmat használtam, mert amikor azt irtam le: »A Tauszky vigan döczögött« ezzel korántsem azt akartam mondani, hogy az általam személyesen nem ismert, de nagyon tisztelt Tauszky M. ur személyesen vigan döczögött, hanem ezzel röviden a butorszállitó kocsit akartam jelezni, nem is az ő butorszállitókocsijat, hanem a butorszállitó kocsit, mint olyant, általában.« Hát ennél jobban már ember magára rá nem czáfolhat. Még csak egy ártatlan észrevételt: nekünk ugy rémlik, hogy Tauszky ur ritkán olvashat verseket, mert a verseket mind elhiszi.

Baronesse. Sem a szőrme kabátkáért sem másért nem kell ma már Bécsbe menni, de különösen nem akkor, amikor itthon különbet kap kevesebb pénzért a Dorottya-utczai hirneves *Din* szücscégnél. Forduljon egyenesen hozzájuk, és nyugodt lehet, ügyét jó kezekre bizta.

Budapest. *Sz. E.* Ebből a tonusból el lehet kántálni az idők végeig anélkül, hogy kárt tenne akár magában, akár másban.

A csillagok tiszlán ragyogtak
Ábrándosan sütött a hold,
S a lombok közt valahol halkan
Szerelmes kis madár dalolt.

Mintha már ezt olvastuk volna valahol.

Akadémia-végzett, okleveles zenetanárnő, Thoman egyik legjobb tanitványa néhány délelőtti órával rendelkezik. Czimét szivesen megadjuk.

Női club. Körük czélja támogatni támogatásra szoruló irónőket és ezért biztosan számitanak rá, hogy *mi* küldünk önöknek ingyen-lapot. Igazi asszony-logika!

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Női fehérneműek divatos, szolid kivitelben, mérsékelt szabott árak. *Kunz József és Társa*, Budapest, V., Deák-tér 1. Menyasszonyi kelengyék állandóan megtekinthetők.

Hogy hivják? Ezen hirdetésre felhivja t. olvasóink figyelmét a Kiss Károly és Társa bankház. Különböző férfi és női nevek vannak felsorolva e hirdetésben és mindegyik mellett szerencseszámok. Minden ember életében vannak pillanatok, mikor szerencséjét megállapithatná. Talán a neve melletti osztálsorsjegy nagyobb nyereménynyel lesz kihuzva már a legközelebbi huzáson! Kisérelje meg! Kiss szerencséje Nagy!

Gondos anyák figyelmébe. A gyermekbetegségek ellen való legjobb védekezés az, ha gyermekeinket erőssé, edzetté és a ragályos betegségekkel szemben ellentálló képessé teszszük. Az angol gyermekhalandóság azért sokkal kisebb, mint a mienk, mert a fent elmondottakra ott kiváló gond fordittatik s nincs család, hol a gyermekek a hideg évszak alatt ne fogyasztanák a csukamajolajat, mert e szer az, mely óriási nagy táperejénél fogva kiváló eredményeket idéz elő. Igaz, hogy a gyermekek nem szivesen vették be e szert, de mióta a Zoltán-féle csukamájolaj forgalomba jött, azóta minden kifogás elesik s e kiváló szer elterjedése oly nagy, hogy kevés családnál hiányzik. Üvegje 2 kor. Zoltán B. gyógytárában, Bpest, Szabadság-tér.

Csakis Töröknél vásároljunk sorsjegyet, mert itt a szerencse állandó tanyája. A ki **Török** bankházában vásárolja sorsjegyét, annak indokolt reménye van nyerni, aminthogy Török **bankházában** sok ezeren máris megtalálták szerencséjöket. Ennélfogva bizalommal **vásároljon** sorsjegyet ott, a hol a szerencse honol és mert ez igy van, mindenki törekszik **sorsjegyet** minél előbb itt beszerezni. Sőt e czéget egyik vevő a másiknak ajánja, **mert** mindenki tudja, hogy minden tekintetben biztositva van **itt** és e bankház összes vevőit előzékenyen és pontosan szolgálja ki. Csak **egyetlen** egy sorsjátékban, a legutóbb befejezett huzás alkalmával **egy** oly hatalmas összeget fizetett ki vevőinek, melyhez hasonló egy **sorsjátékban** és bankházban sem fordult még elő. A legnagyobb nagy jutalom **600.000** korona hatalmas összegben, továbbá a legnagyobb főnyereményt **400.000** korona óriási összegben, ugyancsak a nagy nyeremény **80.000** korona összegben szerencsés bankházunk vevőinek jutott, végül a **60.000** koronás nyereményt is mi fizettük ki szerencsés vevőinknek **és még** sok egyéb nagy nyereményt alig rövid 4 hét alatt. Ha a **sok** nyereményt figyelembe vesszük, a mit czégünk kifizetett **és** pedig egyetlen egy sorsjátékban két milliónál jóval többet, akkor **nagy** szerencsénkről mindenki meggyőződhetett. Minden egyes **nyereményt** terv szerint azonnal pontosan kifizetünk, azért vásároljon sorsjegyet ott, a hol már oly sokat **nyertek.**

Huzás már november 24. és 25-én.

Az I. osztályu sorsjegyek árai: Egész sorsjegy 12 korona, fél sorsjegy 6 korona, negyed sorsjegy 3 korona, nyolczad sorsjegy 1.50 korona.

TÖRÖK A. ÉS TÁRSA

bankháza BUDAPEST

Központ: VI., Teréz-körut 46/c.

Legnagyobb és legszerencsésebb osztálysorsjáték-üzlet hazánkban.

Sürgönyczim: **Törökbank.**

FIÓKOK:
Váci-körut 4., Muzeum-körut 11.,
Erzsébet-körut 54.

Budapest, 1904. — Nyomatott az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-társ. betüivel.